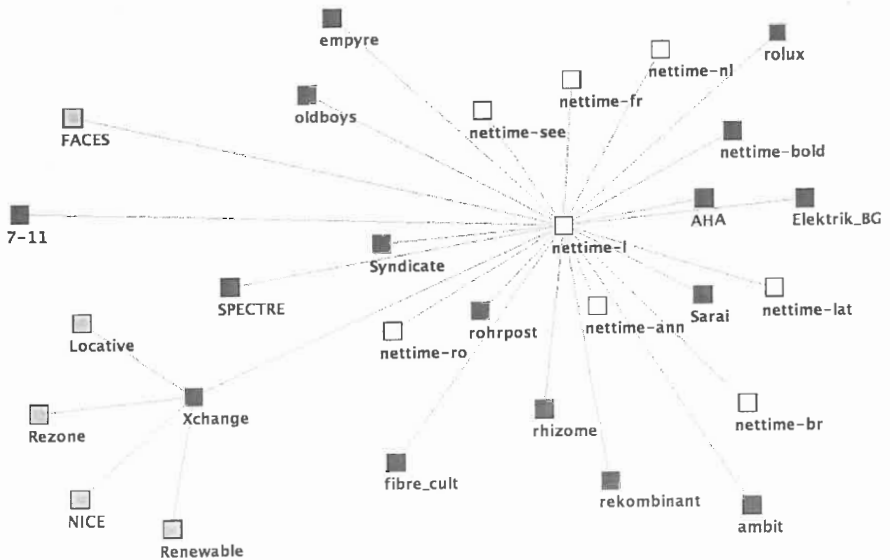

Rasa Šmite

KREATĪVO TĪKLU KOPIENAS

Promocijas darba kopsavilkums

Promocijas darba zinātniskā vadītāja: asoc. prof. Ilva Skulte

Rīga, 2011

211007553

ZF/AUT

RRK - 3799

705803

RĪGAS STRADIŅA UNIVERSITĀTE

Rasa Šmite

KREATĪVO TĪKLU KOPIENAS

Promocijas darba kopsavilkums

(Specialitāte "Kultūras un masu komunikācijas socioloģija")

Promocijas darba zinātniskā vadītāja: asoc. prof. Ilva Skulte

Rīga, 2011

Pētījums veikts Rīgas Stradiņa Universitātes Komunikācijas fakultātes
Komunikācijas studiju katedrā laika posmā no 2006. līdz 2010. gadam.

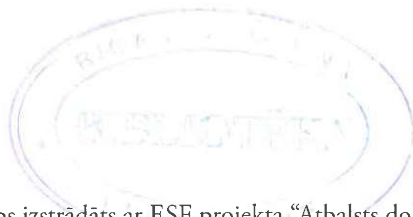
Promocijas darba vadītāja: asoc. prof. Ilva Skulte

Recenzenti:

- 1) Dr.sc.soc. Agita Lūse (Latvija)
- 2) Dr.sc.soc. Baiba Bela-Krūmiņa (Latvija)
- 3) Prof., PhD Phil Kerstin Mey (Lielbritānija)

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2011. gada 11. februārī plkst. 15:00
Rīgas Stradiņa universitātē Hipokrāta auditorijā, Dzirciema ielā 16, Rīgā.

Ar promocijas darbu var iepazīties Rīgas Stradiņa universitātes bibliotēkā.

Promocijas darbs izstrādāts ar ESF projekta “Atbalsts doktorantiem studiju
programmas apguvei un zinātniskā grāda ieguvei Rīgas Stradiņa Universitātē”
atbalstu.

Padomes sekretāre: Dr.phil. Signe Dobelniece

Īsa anotācija

Socioloģijā *tīkls* kā metafora ir izmantots jau vairāk kā gadsimtu, apzīmējot attiecības starp sociālo sistēmu dalībniekiem. 20. gs. beigās līdz ar interneta ienākšanu, jēdziens *tīkls* ieguvis ne tikai jaunu nozīmi, bet arī jaunu veidolu – *tīkli* kļuvuši par komplikētām *sociāli tehniskām* sistēmām. Kompleksās attiecības, kas rodas šādā vidē, tiek dēvētas par *sociāli tehniskajām formācijām*; pie tādām pieder arī *tīklu kopienas*, kas ir šī darba pētījuma objekts.

Darba mērķis ir ne vien veikt empīrisku tīklu kopienu pētījumu, bet arī interpretēt noteiktas tendences saistībā ar sociāli tehniskajām pārmaiņām, kuru ietekmē šobrīd mainās sabiedrības sociālā struktūra. Lai izpētītu sociālās rīcības jēgu, jauno sociālo dinamiku un sociālās organizācijas formas, veicu pētījumu par *kreatīvajām tīklu kopienām* – tā dēvējot tās pašorganizējošās *formācijas*, kas izveidojās interneta agrīnajā periodā (20. gs. 90. gadu otrajā pusē) un kuru dalībnieki bija galvenokārt radoši un sociāli aktīvi cilvēki (mākslinieki, teorētiķi, programmētāji, elektroniskie aktivisti, uc.). Tika veikts arī salīdzinājums ar mūsdienu *sociālajiem tīkliem* – tā dēvējot mūsdienu *web 2.0* sociālo mediju platformās bāzētos tīklus.

Darbā izstrādātais teorētiskais pamats un terminoloģija, kas aplūko jēdzienu *tīkls* interpretācijas, kā arī terminu *tīkls* un *kopiena* savstarpējās sakarības, kalpo par pamatbāzi empīriskajam pētījumam. Par galveno pētījuma stratēģiju tika izvēlētas gadījumu studijas. Tajās tika izmantotas daudzveidīgas metodes – intervijas ar kopienu dibinātājiem, dalībniekiem un ekspertiem, tīklu kartēšana, dokumentu analīze, vēstkopu dinamikas analīze, uc. Kopumā tika aplūkoti 5 translokālo un 2 lokālo kreatīvo tīklu gadījumi: *Nettime* – vēstkopa tīkla kultūras kritiskajam diskursam, *Faces* – kiberfeministu kopiena, *Syndicate* – Eiropas mediju mākslas tīkls, *7-11* – tīkla mākslas projekts, *Xchange* – globālā interneta radio kopiena, *Open* un *E-Lab* – alternatīvās un digitālās kultūras lokālo kopienu tīklojumi Latvijā.

Noslēgumā tika izdarīti secinājumi attiecībā uz tīklu kopienu sociālās rīcības jēgu un ieguldījumu tīklu sabiedrības attīstībā. Hipotētiski tika pierādīts, ka *tīklu kopienu pētījums* var kalpot par references fenomenu, caur kuru izprast izmaiņas mūsdienu sabiedrības sociālajā struktūrā, kas norisinās sociāli tehniskās transformācijas ietekmē.

Atslēgas vārdi:

tīkli, kopienas, digitālie tīkli, sociālie tīkli, kreatīvie tīkli, tīklu kopienas, tīklu kultūra, sociāli tehniskās formācijas, sociāla dinamika, tīklu sabiedrība

I IEVADS

Tēmas aktualitāte un problemātika

Sabiedrību var aplūkot no dažādiem skatupunktiem, no dažādām pieejām, balstoties uz dažādiem pamatjēdzieniem. Viens no tiem ir *tīkls*. Tīkls kā sabiedrības struktūra ir pazīstams jau kopš seniem laikiem (piemēram, tirdzniecības tīkli). Socioloģijā tīkls kā metafora tiek izmantots jau vairāk nekā gadsimtu, lai atspoguļotu komplicēto attiecību kopumu, kas pastāv starp sociālo sistēmu dalībniekiem dažādos līmeņos – personiskajā, starptautiskajā un citos.

Tomēr tikai 20. gs. beigās, ienākot jaunajām informācijas un komunikāciju tīklu tehnoloģijām kā internets, jēdziens *tīkls* ir ieguvis ne tikai jaunu nozīmi, bet arī jaunu divatnīgu veidolu. No vienas puses, tīkls ir “materializējies” – globālā datortīklu formā; no otras puses – kļuvis par “virtuālu” sociālo telpu.

Kad 1996. gadā Manuels Kastells (*Manuel Castells*) iepazīstināja ar konceptu par “tīkla sabiedrību”¹, bija radies principiāli jauns modernās sabiedrības veids, kurā “*visas dominējošās funkcijas un procesi arvien vairāk organizējas ap [elektroniski apstrādātas informācijas] tīkliem*”. Turklāt Kastells arī apgalvo, ka “*jaunā informāciju tehnoloģiju paradigma nodrošina būtisku pamatu tās izplatīšanās ekspansijai visā sociālajā struktūrā*”, paredzot, ka tas būs dominējošais faktors arī vēl tālā nākotnē. Tīkls, pēc Kastelsa domām, ir kļuvis par modernās sabiedrības pamatelementu. [Castells, 500]

Kaut arī internets jau ir publiski pieejams vairāk kā piecpadsmit gadus, tikpat (ne)sena ir arī virtuālo kopienu vēsture, un mūsdienās sociālie tīkli ir kļuvuši par masu fenomenu, tomēr jaunā sociālā dinamika, interaktīvās komunikācijas un sociālās organizācijas formas, kas radušās digitālo tīklu vidē, vēl joprojām ir maz pamanāmas – gan savas virtualitātes, neinstucionalizēto un heterogēno formu, kā arī translokālās (vai gluži pretēji – maza mēroga lokālās) darbības rakstura dēļ. Tā kā sociālais fenomens interneta pastarpinātās komunikācijas vidē vēl joprojām ir nosacīti jauna parādība, pētījumi šajā jomā nav viennozīmīgi un pētnieki līdz šim tā arī nav nonākuši pie noteiktiem secinājumiem par digitālo tīklu sociālo jēgu. Sociālo dinamiku, kas

---

¹ Terminu “tīklu sabiedrība” pirms Kastelsa lietoja *Jan van Dijk* holandiešu valodā savā grāmatā “*De Netwerksmaatschappij*” (1991) [The Network Society, 1999, 2006]

radusies digitālo tīklu vidēs (lai minam kā interneta vai bezvadu tīklus) vēl joprojām atbilstoši neizdodas kontekstualizēt nedz mediju, nedz sociālajām teorijām. Tādēļ “tīklu socioloģijā” vēl joprojām ir aktuāli “izstrādāt analītiskas kategorijas” – uzskata pazīstamā mūsdienu socioloģe Saskija Sasena, – lai izprastu kompleksās mijiedarbes attiecības starp tehnoloģiju un sabiedrību [Sassen 2002, 365]. Īsi sakot, *tīkli* šodien ir kļuvuši par komplicētām sociāli tehniskām sistēmām; kompleksās attiecības, kas rodas sociālajai rīcībai mijiedarbojoties ar informācijas tehnoloģijām, tiek dēvētas par *sociāli tehniskajām formācijām*. Pie tādām pieder arī *virtuālās* jeb *tiešaistes tīklu kopienas*, kas pašorganizācijas procesā ir izveidojušās internetā, un kas ir šī darba galvenais pētījuma objekts.

Objekts

Pētījuma objekts ir *tīklu kopienas*, kas pašorganizācijas procesā radušās internetā un kuru darbības rezultātā ir radusies un attīstās *tīklu kultūra*.

Šajā darbā tiek izdalīti divi tīklu kopienu veidi – *kreatīvās tīklu kopienas*, kas izveidojās galvenokārt interneta agrīnajā periodā (tīklu kultūras pirmsākumos, kad tā vēl ir margināla, alternatīva parādība), un *sociālo tīklu kopienas*, kas izveidojušās mūsdienu *web 2.0* sociālo mediju platformās (kad tīklu kultūra kļuvusi par populāro kultūru). Šajā darbā uzsvars tiek likts uz pirmo (kreatīvo) kopienu veidu, kā arī tiek veikts salīdzinājums ar otro (sociālajiem tīkliem).

Pētījuma jautājums

Viena no tīklu pētniecības pamatatziņām pieder M. Kastelsam, kurš apgalvo, ka *tīkls ir mūsdienu sabiedrības pamatelements*. Šajā pētījumā tiek izvirzīts hipotētisks apgalvojums, ka – tā kā *tīklu kopienas* ir radušās kompleksu attiecību rezultātā, sociālajai rīcībai mijiedarbojoties ar digitālo tīklu tehnoloģijām, tad padziļināti pētījumi par tām ir viens no pamatveidiem, kā izprast mūsdienu tīklu sabiedrības jaunās sociālās morfoloģijas². Tā kā radoši jaunu sociālo attiecību, komunikācijas un organizācijas formu meklējumi visspilgtāk izpaudās interneta agrīnajā periodā, tad *agrīnās kreatīvo tīklu kopienas* tiek uzlūktas par izejas pozīciju šādā pētījumā. Šādas nostādnes ir

---

² Sociālās morfoloģijas – šajā darbā lietots elastīgas formas / struktūras nozīmē, balstoties uz Manuela Kastelsa atziņu, ka “tīkli konstitūē mūsdienu sabiedrības jaunās sociālās morfoloģijas”, un ka “tīklu sabiedrība ir sabiedrība, kurā visas galvenās sociālās struktūras un aktivitātes organizējas ap elektroniski apstrādātās informācijas tīkliem” [Castells].

pētījuma jautājuma pamatā, kurš tiecas noskaidrot vai un kādā veidā *tīklu kopienas* un pētījums par to sociālās rīcības jēgu var kalpot par references fenomenu, caur kuru izprast izmaiņas mūsdienu tīklu sabiedrībā.

Mērķis un uzdevumi

Uzskatot, ka socioloģiskajos tīklu pētījumos būtiski ir ne vien veikt empīriskus pētījumus, bet arī interpretēt noteiktas tendences, šī **darba galvenais mērķis ir izpētīt un analizēt agrīnās *kreatīvo tīklu kopienas*, lai izskaidrotu to *sociālās rīcības jēgu***, un caur šādu perspektīvi raksturotu tās izmaiņas mūsdienu *tīklu sabiedrības* sociālajā struktūrā, kas norisinās *sociāli tehniskās transformācijas* ietekmē.

Šī mērķa sasniegšanai tiek izvirzīta secīga virkne uzdevumu:

- 1) izstrādāt teorētisko pamatojumu, lai sistematizēti aplūkotu tīklu teorijas, uz kurām balstīt empīrisko pētījumu; 2) noskaidrot terminoloģijas jautājumus (kāda ir jēdzienu *tīkls* un *kopiena* savstarpējās sakarības) – gan no teorētiskajiem avotiem, gan kopienu dalībnieku personīgās pieredzes skatpunkta; 3) izstrādāt piemērotāko pētījuma stratēģiju un izvēlēties atbilstošākās metodes; 4) veikt pētījumu par agrīnajām kreatīvo tīklu kopienām, lai noskaidrotu dalībnieku motivācijas, kopīgās darbības lauku un vienojošos mērķus; analizētu galvenās sociālās organizācijas un komunikācijas formas; 5) veikt kreatīvo tīklu kopienu salīdzinošo analīzi ar mūsdienu sociālajiem tīkliem, lai konstatētu būtiskākās atšķirības un iezīmētu tīklu kopienu nākotnes attīstības tendences; 6) izdarīt secinājumus attiecībā gan uz teorētiskā, gan empīriskā pētījumā iegūtajiem rezultātiem, lai analizētu procesus un ietekmes, kā arī lai pozicionētu tīklu kopienu kā *pašorganizējošo formāciju* vietu un lomu *tīklu sabiedrībā*.

Pētījuma metodes

Darbā izstrādātais teorētiskais pamats un terminoloģija – kas aplūko jēdzienu *tīkls* interpretācijas, kā arī terminu *tīkls* un *kopiena* savstarpējās sakarības, kalpo par pamatbāzi empīriskajam pētījumam. Gadījumu izpēte jeb gadījumu studijas (*case study*) šajā darbā tika izmantota kā galvenā pētījuma stratēģija. Kopumā tika veiktas 5 translokālo un 2 lokālo kreatīvo tīklu kopienu *gadījumu studijas*. Lai noskaidrotu sociālās rīcības jēgu, gadījumu izpētē kā atbilstošākās tika izvēlētas *kvalitatīvās metodes* – intervijas ar kreatīvo kopienu dibinātājiem, dalībniekiem un ekspertiem. Tās tika kombinētas ar

kvantitatīvo datu analizēšanu (piemēram, tīkla kopienu vēstkopas dinamikas analīze), dažādu *dokumentu* un *sekundāro datu analīzi*.

Atsevišķos gadījumos papildus izmantota *literārās socioloģijas* pieeja kā arī personīgās refleksijas (attiecībā uz kopienām, kurās esmu bijusi iesaistīta) – lai izceltu kāda aspekta vai gadījuma nozīmību un izskaidrotu tendences, kas bija agrīno kreatīvo tīkla kopienu rašanās procesa pamatā.

Šajā darbā specifisks elements ir tādas analītiskas pieejas izmantošana kā *tīklu kartēšana* jeb sociālo tīklu analīze (STA), lai pētītu un analizētu aplūkoto kopienu tīklu saišu struktūru un tās ietekmi uz individu un savstarpējām attiecībām.

Tēmas izvēles pamatojums

No vienas puses, zinātniskā interese par tīklu pētījumiem – tīklu teoriju un tīkla kopienām sakņojas manā vairāk kā 15 gadu ilgajā praktiskajā pieredzē, kas iegūta, darbojoties interneta kultūras attīstības jomā kopš pašiem interneta pirmsākumiem, t.i., kopš 90. gadu vidus. Kaut arī mana līdzšinējā darbība ir bijusi vairāk saistīta ar jauno mediju tīkliem, mākslu un kultūru, tomēr savā kreatīvo tīklu kopienu pētījumā vēlējos aplūkot tieši sociālo dimensiju, uzskatot ka kreatīvo tīklu darbība satur līdz šim vēl pietiekami nenovērtētu potenciālu arī dažādu sociālo problēmu risināšanā (piemēram, sabiedrības integrācija) un sociālajā aktīvismā (akciju, kampaņu un citu sociālo cīņu organizēšanā). Turklāt uzskatīju, ka socioloģiskās pētījumu metodes, īpaši kvalitatīvās, būtu visatbilstošākās, lai izskaidrotu, piemēram, tīkla sociālo dinamiku un pašorganizējošo formāciju (kā tīklu kopienu) sociālās rīcības jēgu. Studējot socioloģiju doktorantūrā, konsultējoties, un strādājot patstāvīgi, pētījums, kaut tas pētī arī kreatīvos procesus, tomēr rezultātā viennozīmīgi ir socioloģisks pētījums, atbilstošs speciāļietei “kultūras un masu komunikācijas socioloģija”.

Zinātniskā novitāte

Šāda mēroga padziļināts pētījums, kas raugās uz sabiedrību caur *tīklu* perspektīvi, un kas aplūko tīklu kopienas ne vien kā sociālu fenomenu, bet kā *sociāli tehniskas formācijas* Latvijā līdz šim nav ticis veikts. Arī pieeja un izvēlētās metodes liecina par šī darba novatorismu. Piemēram, metožu ziņā, kvalitatīvās metodes tiek kombinētas ar *sociālo tīklu analīzi*, kas ir kvantitatīva sociālo attiecību analīze. Attiecībā uz pieeju, tas ir socioloģisks pētījums, kurā pētot sociālās attiecības digitālajos tīklos, tehnoloģijas tiek ņemtas vērā

tikpat nopietni, cik sociālā rīcība, kreativitāte un globālo tīklu politiski ekonomiskais konteksts. Šis darbs īpaši pievēršoties tīkla teorētiskā konteksta un agrīnā interneta perioda tīklu kopienu pētījumam, tiecas likt pamatus *tīklu pētījumiem* Latvijas socioloģijā.

Šobrīd pasaulē no vienas puses, interneta pētnieku kļūst arvien vairāk, taču šie pētījumi ir vairāk starpdisciplināri, socioloģisko pētījumu šajā jomā vēl joprojām nav daudz. No otras puses, aktīvākais socioloģijas novirziens tīklu pētījumos, kas nodarbojas ar sociālo tīklu analīzi, ir ļoti specifisks – tā kā tas primāri orientējas uz tīklu struktūras un saišu starp dalībniekiem pētījumiem, tad šāda pieceja ir ierobežota attiecībā uz, piemēram, sociālās rīcības motivācijas skaidrojumiem. Treškārt, ja pētījumi norisinās kreatīvās interneta kultūras jomā, tad tie galvenokārt tiek veikti mākslas zinātnes, kulturoloģijas vai mediju studiju kontekstā.

Tā kā šis darbs tiecas interpretēt un analizēt būtiskākās tendences, kas pastāv jaunajās *sociāli tehniskajās formācijās*, tas ir novatorisks darbs tīklu socioloģijas jomā arī starptautiskā līmenī. Turklāt darbs specifiski orientējas uz kreativitātes un pašiniciatīvas nozīmi tīklu sociālajā organizācijā, kā arī aptver plašu teorētisko lauku un analizē kreatīvās tīklu kopienas no socioloģiskas perspektīvas.

Promocijas darba apjoms un struktūra

Darba kopējais apjoms 194 lpp.

Darba sākumā ir “**IEVADS**”, kas sniedz ieskatu darba mērķos un uzdevumos, izvēlētajās metodēs un paredzētajos rezultātos u.tml. Darba pamatstruktūru veido trīs galvenās daļas:

“**I daļa: TĪKLS: teorētiskais konteksts**”. Šai daļai ir 5 nodaļas (“Tīkla kontekstu interpretācijas un terminoloģija”, “Tīkla pamatprincipi”, “Tīkla topoloģija”, “Tīklu “sociālā loģika””, “Tīklu kopienas – terminoloģijas jautājums”); katrai nodaļai 3-5 apakšnodaļas.

“**II daļa: TĪKLU KARTĒŠANA. Pētījuma metodoloģija**”. Šai daļai ir 3 nodaļas (“Kartēšana kā socioloģisku pētījumu metode”, “Kvalitatīvās pētījumu metodes”, “Citas izmantotās pētījumu metodes”); katrai no tām – 3 apakšnodaļas.

“**III daļa: TĪKLU KOPIENAS. Pētījums**”. Daļai ir 5 nodaļas (“Kreatīvo tīkla kopienu rašanās – digitālo tīklu globālā telpā”, “Kreatīvo tīklu sociālās organizācijas formas”, “Lokālo kopienu tīklojumi interneta pirmsākumos Latvijā”, “Globālais tīkls kā lokālās kopienas paplašinājums – *Xchange*

gadījums”, “No virtuālajām līdz lokatīvo mediju kopienām”); katrai no tām ir 3 – 5 apakšnodaļas.

Katras nodaļas noslēguma ir veikti secinājumi. Darba beigās veiktie secinājumi apkopoti noslēguma nodaļā “**NOBEIGUMA SECINĀJUMI**”.

Darbam ir “**Kopsavilkums latviešu valodā**” un “**Kopsavilkums angļu valodā**” – darba sākumā, kā arī “**Literatūras saraksts**”, “**Attēlu rādītājs**” un “**Pamatjēdzienu rādītājs**” – darba beigās.

Darbu papildina “**PIELIKUMS. Pētījuma materiāli**” (80 lpp).

II TEORĒTISKAIS KONTEKSTS

Tikla teorijas un kontekstu interpretācijas

Darbā pa galveno teorētisko pamatu ir izmantots *Manuela Kastelsa* tīklu sabiedrības koncepts. Tas atspoguļots viņa pazīstamās triloģijas “Informācijas laikmets” pirmajā grāmatā “Tikla sabiedrības sākotne” [1996], kas tiek uzskatīta par līdz šim vispamatīgāko pētījumu par digitālajiem tīkliem un tīklu sabiedrību informācijas laikmetā. Līdzās Kastelsa globālajam konstruktam par tīklu kā “plūsmu telpu”, teorētiskajā daļā ir aplūkots arī tādu postmoderno autoru kā *Žila Delēza* un *Feliksa Gvatari* koncepts par tīklu kā rizomātisku, heterogēnu struktūru. No mūsdienu teorijām uzmanība pievērsta arī “aktoru tīkla teorijai”, kas piedāvā vienlaikus kartēt attiecības materiālā līmenī (starp lietām) un semiotiskā līmenī (starp konceptiem). Šīs teorijas, kas gan bieži tiek dēvēta drīzāk par metodi, proponenti ir mūsdienu franču sociālteorētiķi un zinātnes pētnieki *Bruno Latūrs* (*Bruno Latour*) un *Mišels Kallons* (*Michel Callon*), un britu sociologs *Džons Lovs* (*John Law*).

Savukārt tā kā postmodernā pieeja akcentē prakses pētījumu nozīmi (kas ir aktuāli šajā darbā), tad šajā darbā sava ietekme ir *Pjēra Burdjē* refleksīvajai pieejai, kas uzsver, ka sociālā pasaule nekad nav tikai objekts, tā ir arī aktīvs subjekts, kas rada pati sevi, jo “*sociālā pasaule pati producē daudzus priekšstatus par sevi*” [Burdjē]. Risinot metodoloģijas jautājumus un pēc kādām analītiskām kategorijām vadīties empīriskā pētījuma veikšanā, ietekmējos arī no ievērojamās mūsdienu socioloģes un globalizācijas pētnieces *Saskijas Sassenas* (*Saskia Sassen*) pētījumiem, tai skaitā, “Tuvojoties informācijas tehnoloģijas socioloģijai” (*Towards a Sociology of Information Technology*) [2002] un “Elektroniskais tirgus un aktīvistu tīkli: sociālās loģikas nozīme digitālajās formācijās” [2005].

Sava nozīme ir arī tādu laikabiedru teorētiskajām pieejām, kas savulaik paši ir bijuši aktīvi kreatīvo tīklu kopienu dibinātāji un dalībnieki – t.sk. mediju teorētiķa un tīklu kritiķa, savulaik kreatīvās tīkla kopienas *Nettime* dibinātāja, tagad – Amsterdamas Tīklu kultūras institūta dibinātāja un vadītāja, profesora *Gerta Lovinka* (*Geert Lovink*) kritiskajām tīklu kultūras teorijām un priekšlikumam par “jaunajām tīklu teorijām”. Tāpat nozīme ir bijusi nīderlandiešu mediju teorētiķa *Ērika Kluitenberga* (*Eric Kluitenberg*) mēģinājumiem kontekstualizēt tīkla sociālo dinamiku, austriešu mediju teorētiķa un rakstnieka *Armīna Medoša* (*Armin Medosch*) rakstiem par brīvo bezvadu tīklu kopienām un tīklu topoloģiju, amerikāņu rakstnieka un politiskā kritiķa *Braiena Holmsa* “plūsmu kartēm”, austrāliešu mediju teorētiķa *Neda Rositera* konceptam par “organizētajiem tīkliem” u.c.

Darbā (vairāk metodoloģiskā kontekstā) tiek aplūkota (un eksperimentālā kārtā arī izmantota) *tīkla teorija* jeb (*sociālo tīklu analīze*, kas par izejas pozīciju uzskata, ka “*sociologu primārais uzdevums ir pētīt sociālās struktūras*” [Wellman 1983, 156–157]. 20. gs. beigās viena no lielākajām pētnieku grupām veidojās ap sociologu *Harisonu Vaitu* (*Harrison White*) un viņa sekotājiem *Marku Grenoveteru* (*Mark Granovetter*) un *Beriju Vilmanu* (*Barry Wellman*). Būtiskas *tīkla teorijas* iezīmes ir, ka tā tiecas pētīt un analizēt nevis sociālās grupas vai kategorijas, bet gan saites (savienojumus) starp aktoriem – turklāt tas tiek darīts ar vizuāli matemātiskām metodēm (kartēšanu un analizēšanu).

Tīkla pamatprincipi un topoloģija

Jebkura tīkla būtību izsaka tā galvenais pamatprincips – *savstarpēja savienojamība* (*interconnectedness*); tas ir ietverts tīkla pamatdefinīcijā par “*tīklu kā savstarpēji savienotu mezglpunktu kopumu*” [Castells, 501]. Šis pamatprincips ir vienlīdz attiecināms gan uz tehniskajiem, gan sociālajiem, gan hibrīdajiem tīkliem, gan uz jebkurām citām tīklotajām formām. Savstarpējā savienojamība ir arī pamats pārējiem nozīmīgākajiem tīkla principiem, kas it kā caurvij un referencē to. Otrs princips – *atvērtība* ir specifiskāks. Formāli tas tāpat attiecas uz jebkuru tīkla veidu, tomēr sociālajā praksē atvērtības princips pirmo reizi visaugstākajā mērā varēja realizēties tikai internetā, kas savas decentralizētās tehniskās struktūras dēļ nodrošināja neierobežotu un brīvu pieejamību. Trešais pamatprincips – *simultānisms* jeb vienlaicīgums ir sastopams vienīgi elektronisko mediju tīklotajās vidēs. Šis princips elektronisko tiešsaistes mediju telpā nodrošina mūsu klātesamību – būt klāt un pieredzēt notikumus reāllaikā un no attāluma.

Sociālie procesi digitālo tīklu vidēs ir cieši saistīti ar tehnoloģisko kontekstu. “Sociālā arhitektūra” digitālo tīklu gadījumā nav aplūkojama atrauti no tā tehniskā dizaina. Līdz šim socioloģiskajos pētījumos tehnoloģijas visbiežāk tiek uzskatītas par neatkarīgu (no subjekta vai pētnieku atrautu) pētījuma objektu. Kā apgalvo Saskija Sasena, tādā gadījumā (no sociologa viedokļa) “*tur tikpat kā nav ko pētīt, viss jau ir gatavs un darbojas, nepastāv jaunas izpētāmās teritorijas*”. Sasena uzskata, ka problēma sakņojas apstākļi, ka sociālās zinātnes neaplūko tehnoloģijas no “iekšienes”, un viņa mēģina risināt, “*kā sociālajās zinātnēs varētu tikt ievietots jauns objekts, jauna sfēra*”. Atrodies elektroniskās telpas *iekšpusē* un no šādas perspektīvas raugoties, Sasena mēģina izprast, kādā veidā, darbojoties praksē, sociālā loģika var deformēt jeb mainīt rezultātus, kas atšķirtos no iegūtajiem rezultātiem, ja tehnoloģijas būtu aplūkotas vienas pašas (“no ārpusē”) [Sassen, 2006]. Un otrādi – datorzinātniekiem kā digitālo tīklu izgudrotājiem sākotnēji tajos piemita vadošā loma, kā rezultātā teorijas, kas tiek dēvētas par “tīkla teorijām”, pamatā attiecas uz datorizēto tīklu infrastruktūru, matemātisku grafu zīmēšanu un to analīzi. Taču pēdējo desmit gadu laikā situācija ir mainījusies un interneta lietotāju un informācijas tehnoloģiju sfērā strādājošo skaits ir pieaudzis tiktāl, ka aktuāli kļūst gan tīkla kultūras, gan sociālekonomiskie jautājumi. “*Dažādo zināšanu sfēras – no cilvēku un datoru mijiedarbības līdz lietošanai un jauno mediju studijām, – katra savā veidā ir pashudinājusi laiku kultūras ienākšanai*” [Lovink 2005, 4]. Tas nozīmē, ka digitālo tīklu attīstība mūsdienās vairs nav atkarīga vienīgi no zinātniekiem vai inženieriem, bet tas ir komplicēts dažādu sabiedrības sfēru mijattiecību process.

Nozīmīga loma tīkla sabiedrības un tīkla kultūras sarežģītības pētīšanā vienmēr tikusi piešķirta arī *tīkla topoloģijai*. Šis termins attiecas gan uz tīkla fizisko izkārtojumu (tehnisko līmeni), gan organizācijas modeli (sociālo līmeni). Tāpat ir svarīgs arī saturiskais līmenis (kas šī darba III. daļā tiek aplūkotas gadījumu studijās kā kreatīvo tīklu sociālās rīcības jēgu un motivācijas pētījums). Taču vienlīdz nozīmīgi – kā norāda rakstnieks un brīvo tīklu pētnieks Armīns Medošs (*Armin Medosch*) – ir izpētīt tīkla politiski ekonomisko līmeni, lai izprastu “spēkus, kas iedarbojas uz saturisko”. Tādēļ, pirms pāriet pie daudz komplicētākās sociālā līmeņa analīzes, ir jāaplūko paša interneta daudzslāņainā struktūra jeb tīkla fiziskais (tehniskais) līmenis, kā arī tā politiski ekonomiskais konteksts [Medosch].

Tā kā *tīkli* mūsdienās ir komplicētas sociāli tehniskas sistēmas, kuras attīstījušās tehniskajam medijam saduroties ar lietotāju sociālo rīcību tajos.

Tādējādi, lai izprastu digitālo tīklu sociālo fenomenu, ir nepietiekami analizēt, piemēram, interneta lietotāju sociālās attiecības kādā sociālo tīklu platformā (*Facebook, draugiem.lv*). Tā vietā tīklu socioloģijas uzdevums ir aptvert dziļāku pētījuma lauku, aplūkojot sociālās attiecības dažādu tīkla struktūras līmeņu kontekstā, jo visi šie līmeņi – tehniskais, ekonomiski politiskais un sociālais – kopumā rada to specifisko nosacījumu kopumu, kura rezultātā digitālo tīklu vidēs norisinās tieši tādi un ne citādi sociālie procesi.

Terminoloģijas jautājums

Kopš 20. gadsimta beigām jēdziens “tīkls” plaši tiek lietots galvenokārt attiecībā uz datoros bāzētām tehniskajām infrastruktūrām. Kaut gan, tas šodien ir pamazām sācis mainīties – kopš 2004. gada, kad ienāk *web 2.0* ar sociālo mediju platformām kā blogi un sociālo tīklu vides, termins “tīkls” atkal vairāk sāk asociēties ar sociālajiem tīkliem. Tomēr termins “*tīkls*” vēl joprojām attiecināms arī uz citām tehniskajām un sociālajām infrastruktūrām.

Tādēļ “*ir būtiski izprast, ka sabiedrību veido dažāda veida tīkli – tehniskie, sociālie un kultūras, kā arī minēto hibrīdas kombinācijas*”, un – kā ierosina Ēriks Kluitenbergs – būtu svarīgi nodalīt šos dažādos tīklus. Viņaprāt, termins “digitālie tīkli” varētu tikt lietots specifiski attiecībā uz datortehnoloģijās bāzētajiem tīkliem, bet vispārīgais apzīmējums “tīkli” varētu tikt lietots attiecībā uz sociālajiem fenomeniem un sociālo praksi [Kluitenbergs 2008, 306].

Tradicionālajā izpratnē “kopienas” tiek definētas kā grupas, kurās indivīdi ir savstarpēji saistīti vai arī tie organizējas ap kopīgām vērtībām parasti vienā ģeogrāfiskajā vietā. Līdz ar interneta attīstību kopienas konceptam vairs nav tik svarīgi ģeogrāfiskie nosacījumi, jo cilvēkiem ir iespēja veidot “virtuālas kopienas” digitālo bezrobežu telpā. Hovards Reingolds (*Howard Rheingold*), kurš arī ieviesa šo terminu, savā darbā “Virtuālās kopienas” [1993] apraksta *translokālās kopienas*, kas veidojas, balstoties uz kopīgām interesēm, tematiku vai tēmu, ir absolūti decentralizētas un izkaisītas pa visu pasauli. Ja digitālo tīklu tehnoloģijas tiek izmantotas ģeogrāfiski lokalizētu kopienu kontekstā, šādu fenomenu Reingolds dēvē par *kopienas tīklojumiem* [Kluitenbergs 2008, 307]. Šāds iedalījums – pēc ģeogrāfiskās izplatības, ir izmantots arī šajā darbā.

Vēl citu dalījumu – *pēc sociālo attiecību rakstura*, esmu lietojusi, lai nodalītu agrīnos (sadarbības) tīklus no mūsdienu sociālajiem tīkliem. Ar *kratīvajiem tīkliem* apzīmēju tās jaunās sociāli tehniskās formācijas, kas pašor-

ganizācijas procesā radās interneta pirmsākumos (90. gadu vidū) un kuru dibinātāji un dalībnieki bija kreatīvie cilvēki (mākslinieki, mediju teorētiķi, sociāli politiskie aktīvistu, programmētāji, hakeri uc.). Savukārt terminu “sociālie tīkli”, kaut arī tas ir vispārīgs un var attiekties uz jebkuru laika periodu un jebkuru cilvēku tīklu, šajā darbā lietoju kā apzīmējumu mūsdienu *sociālajiem tīkliem un kopienām*, kas bāzējas tā dēvētā *web 2.0* sociālo mediju platformās (*Facebook, draugiem.lv, Twitter* u.c.).

III PĒTĪJUMĀ IZMANTOTĀS METODEDES

Gadījumu studijas jeb gadījumu izpēte (*case study*) šajā darbā tika izmantota kā galvenā pētījumu stratēģija. Gadījumu izpētē pamatā tika izmantotas kvalitatīvās metodes – intervijas ar kreatīvo kopienu dibinātājiem, dalībniekiem un ekspertiem. Tās tika kombinētas ar kvantitatīvo datu analīzi (tīklu kopienu vēstokopas dinamikas analīze), dokumentu un sekundāro datu analīzi. Atsevišķos gadījumos izmantota literārās socioloģijas pieeja, apraksti un personīgās refleksijas. Pētījumā inovatīvais elements ir tādas analītiskas pieejas izmantošana kā *tīklu kartēšana* jeb *sociālo tīklu analīze* (kas ir saistīta ar tīkla teoriju) – kas vairāk pievēršas tīkla saišu struktūrai un tās ietekmei uz indivīdu un savstarpējām attiecībām.

1. Gadījumu studijas kopumā aptvēra 2 lokālo un 5 translokālo tīklu gadījumus. Gadījumu izlase tika veidota tā, 1) lai ietvertu galvenās translokālo un lokālo (Latvijā) kreatīvo tīklu kopienas, kas radušās agrīnajā interneta periodā 90. gadu vidū un otrā pusē, un 2) kurām ir bijusi ievērojama loma *translokālās tīklu kultūras* attīstībā un *lokālās alternatīvās kultūras tīklojuma* veidošanā (attiecīgi Latvijas gadījumā); kā arī 3) lai aptvertu kreatīvo kopienu dažādos darbības laukus.

Translokālo tīklu kopienu pētījumā tika aplūkoti 5 gadījumi: 1) *Net-time* – kas radīja un attīstīja interneta kultūras kritisko diskursu; 2) *Faces* – kas veltīta kiberfeminisma jautājumiem; 3) *Syndicate* (vēlāk – *Spectre*) – kas tiecās radīt kopīgu platformu mediju mākslai Austrumu un Rietumu Eiropā; 4) *7-11* – tīkla mākslas (net.art) kopiena; 5) *Xchange* – globālā interneta radio tīkls.

Pētījuma daļā par lokālo kopienu tīklojumiem tika analizēti 2 gadījumi: 1) alternatīvās laikmetīgās kultūras tīklojums, kas izveidojās ap *Open*

projektu 20. gs. 90. gadu vidū, un 2) digitālās kultūras lokālās kopienas tīkls, kas izveidojās ap *E-Lab* laboratoriju 90. gadu 2. pusē. Lokālo tīklojumu gadījumos tika aplūkoti un analizēti 12 šo abu kopienu dalībnieki: *Open* – laikmetīgās kultūras, alternatīvās modes un tehnomūzikas hibrīdo pasākumu organizētājs; *E-Lab* – pirmā elektroniskās mākslas laboratorija Rīgā; *Ozone* – kreatīvais interneta radio projekts; *Orbīta* – jauno krievu dzejnieku un literātu projekts; *Baltijas centrs “Sadarbība mieram”* – viena no pirmajām sociālā aktīvisma NVO Latvijā; *Tornis* – neatkarīgās un nekomerciālās mūzikas grupu apvienība; *NEKAC* – neatkarīgs jauniešu kultūras projekts Kuldīgā; *Locomotive* – SIA, neatkarīgo filmu un TV raidījumu producentu grupa; *K@2* (Kultūras un informācijas centrs Liepājas Karostā) – neatkarīgs kreatīvs integrācijas projekts; *Varka Crew* – krievu un latviešu didžeju grupa un multimediju projekts; *SSS (Sloka Sounds System) / Elast* – neatkarīgo elektronisko mūziķu grupa un leibls; *Casablanca 2000* – jaunās klubu mūzikas projekts, *Slepenais eksperiments* – klubs ar izstāžu darbību.

2. Kvalitatīvo pētījumu metodes – intervijas tika izvēlētas par galveno metodi aplūkoto gadījumu studijās. Tika izmantota daļēji strukturētā dziļā intervija un ekspertu intervija. Laikā no 2009. gada janvāra līdz 2010. gada martam tika veiktas daļēji strukturētas 6 dziļās intervijas ar translokālo tīkla kopienu dibinātājiem, 8 dziļās intervijas ar lokālo kopienu aktīvākajiem dalībniekiem un 2 ekspertu intervijas. Intervijas ar kopienu dibinātājiem balstījās uz izstrādāto dziļo interviju vadlīnijām (skat. Pielikumā), kas aptvēra tādus jautājumu blokus kā: 1) motivācija – personīgā, ārējie (ekonomiskie, politiskie, utt.) apstākļi u.tml.; 2) terminoloģija – kā paši dibinātāji definē attiecīgo sociāli tehnisko formāciju – vai tā ir kopiena, tīkls vai vēstkopa; 3) agrīno kreatīvo un mūsdienu sociālo tīklu salīdzinājums – līdzības un atšķirības (no dibinātāju viedokļa). Lokālo kopienu dalībniekiem papildus vēl šādi jautājumi: 4) 90. gadu lokālās kultūras vides raksturojums un salīdzinājums ar mūsdienām; 5) kā veidojās 90. gadu alternatīvās kultūras sociālais tīkls. Ekspertiem vēl papildus: 6) ilgtspējība – kādi ir galvenie aspekti, kas nodrošina tīklu ilgtspējību.

Papildus dziļajām intervijām, e-aptauja kā īsā strukturētā intervija tika izmantota vienā no translokālo kopienu gadījumiem (kiberfeministu tīkla vēstkopā *FACES*). E-intervija tika veikta, lai uzzinātu viedokli no “iekšienes”, ko šīs kopienas dalībnieces pašas domā par savu kopienu. Respondentu izlase bija gadījuma – ziņa ar 4 jautājumiem tika iesūtīta vēstkopā ar lūgumu

atbildēt: 1) par personīgo motivāciju (atrsties šajā kopienā); 2) par kopienas nozīmīgumu; 3) par terminoloģiju; 4) par aspektiem, kas sniedz kopienas sajūtu. Atsaucība bija, un no 2010. gada 26. februāra līdz 2010. gada 3. martam tika saņemtas 13 atbildes.

3. Tiklu kartēšana šajā darbā tiek izmantota eksperimentālā kārtā – gan kā metafora, gan kā analītiska pieeja ar nolūku padarīt redzamākus tos sociālās komunikācijas procesus, kas norisinās digitālo tīklu vidēs un kuru pašorganizācijas rezultātā veidojas tīkla kopienas. Šo jauno sociāli tehnisko formāciju “neredzamība” vēl joprojām ir aktuāla problēma to sociālās ietekmes pētīšanā un analizēšanā. Gan kreatīvo, gan sociālo tīklu gadījumos tā absolūti nav nepieciešama, vēl jo vairāk – kā elektronisko aktīvistu vai kopienu sociālo cīņu gadījumā –, tā pat šķiet kā nepārvarams šķērslis. Tīklu kartēšana un analīze šajā darbā tiek izmantota galvenokārt, lai padarītu vizuāli redzamu kreatīvo tīklu struktūru, varētu analizēt centrālos mezgļpunktus un tos savienojumus, kas, piemēram, tabulu veidā nevar tikt atpazīti vai nav nolasāmi.

Kreatīvo kopienu sociālo tīklu kartēšanu uzsākot, svarīgi bija izvēlēties datu vākšanas metodes. Tā kā pētījumā iekļauto translokālo kreatīvo kopienu gadījumi ir specifiski saistīti arī ar pašu interneta kultūras attīstību, tad tas nozīmē, ka pilnīgi visu notikumu ieraksti, arhīvi, dokumentācijas, īsāk sakot – visas pēdas, sākot no visagrīnākā perioda, ir atrodamas internetā. Vācu internetā pieejamos datus pēc šādiem principiem: 1) kuros notikumos (festivālos, izstādēs, pasākumos) kurš ir bijis kopā ar kuru; 2) kādos rakstos, kurš ar kuru ir bijis pieminēts kopā; 3) kādus rakstus kurš ar kuru rakstījis un publicējis kopā; 4) kādus projektus kurš ar kuru ir realizējis kopā; 5) kādās vēstkopās, forumos, diskusijās, kurš ar kuru ir diskutējis u.tml. Papildus šie iegūtie dati tika salīdzināti ar informāciju ko ieguvu no intervijām, dažādām publikācijām un grāmatām, kuras bija sarakstījuši “rakstošie” kreatīvo kopienu dalībnieki. No iegūtajiem datiem tika izveidotas sociālo tīklu kartes, izmantojot ASV dzīvojošā tīklu pētnieka Valda Kreba SNA (*Social Network Analyses*) datorprogrammatūru, kā arī viņa konsultācijas gan karšu veidošanā, gan iegūtās informācijas analizēšanā.

4. Tika izmantotas arī **citas pētījumu metodes:** vēstkopu dinamikas analīze, dokumentu analīze, literārās socioloģijas elementi.

Vēstkopu dinamikas analīzei tika savākti dati no gadījumos aplūkoto kreatīvo tīklu vēstkopām laika periodā no attiecīgo kopienu dibināšanas (90. gadu

vidū) līdz mūsdienām (2009. gada beigām). Dati tika iegūti no internetā publiski pieejamo vēstkopu arhīviem. No iegūtajiem datiem tika izveidotas tabulas, kas parāda tīkla dinamiku. Šādā veidā tika pētīta: 1) aktivitāte vēstkopā pēc publicēto ziņu skaita gadā/mēnesī, kas tika salīdzināta ar 2) vēstkopas dalībnieku skaita pieaugumu un/vai kritumu tajā pašā laikposmā. Kvantitatīvie dati tika salīdzināti arī ar kvalitatīvajā pētījumā (intervijās) iegūto informāciju, lai varētu izanalizēt, cik lielā mērā objektīvie dati sakrīt ar pašu dalībnieku subjektīvajiem uzskatiem par tīkla dinamiskāko periodu.

Literārās socioloģijas valodas elementi izmantoti, lai papildinātu gadījuma studijas ar spilgtākiem pieredzējumiem – autore personīgajām refleksijām, nozīmīgāko notikumu aprakstiem, izteiksmīgākiem citātiem no intervijām u.tml.

IV PĒTĪJUMA KOPSAVILKUMS

1. Translokālo tīklu kopienu pētījums – Nettime, Faces, Syndicate

Vienas no pirmajām tīkla kopienu komunikācijas un sociālās organizācijas formām ir vēstkopas, kas bija sastopamas jau visagrīnākajā interneta periodā – 70.–80. gados. Vēstkopa (*mailinglist*) ir vienkārša elektroniskā pasta programmatūra, kurā dalībnieki ziņas ne tikai saņem savā personiskajā elektroniskajā pastā, bet arī ir tiesīgi brīvi paši publicēties vēstkopā, nosūtot savu e-pasta ziņu uz attiecīgo adresi, kas automātiski to nogādā pārējiem abonentiem. 90. gadu vidū, kad internets kļuva brīvi pieejams, bet tajā vēl nebija pietiekami daudz citu komunikācijas iespēju datu vājās caurlaidības dēļ, kreatīvo tīklu kopienas izmantoja vēstkopas par savu galveno līdzekli ne vien informācijas apmaiņai, komunikācijai un diskusijām, bet arī sava darbības lauka un notikumu organizēšanai. Viens no pirmajiem kreatīvajiem tīkliem un pētījumā aplūkotojām translokālo kopienu gadījumiem ir *Nettime* vēstkopa.

1. “*Nettime* ir plaši atzīts kā vadošais forums diskusijām un praksei saistībā inovatīvo interneta kultūru un tīkla mākslu. Tā mērķis ir bijis pulcēt kopā dažādas nozares un prakses kā elektronisko mākslu, datorzinātņi, IT žurnālismu un mediju aktīvismu.” [Lovink 2002, 68]. *Nettime* tīkls sāka veidoties 1995. gadā, kad Venēcijas biennāles laikā notika viena no pirmajām lielākajām

tikšanās reizēm ar nosaukumu *Nettime*, ko organizēja mediju teorētiķi un aktivisti Gerts Lovinks un Pīts Šulcs, kas ir arī *Nettime* dibinātāji, pulcējot starptautisku grupu aktivistu, mākslinieku, organizētāju, teorētiķu, rakstnieku uc., kam bija interese par jauno interneta tīklu, tīkla mākslu, kultūru un politiku [Schultz, Lovink]. “*Nettime* laika gaitā ir mainījies. Sākumā tā bija vairāk kā kustība – vēlāk tā kļuva par aktīvu diskusiju vietu. Ap 1997. gada maiju to varēja pat nosaukt par grupu, taču tas bija īss brīdis...” [intervija ar Lovink] Šis īsais brīdis bija Ļubļanas konference³, kurā piedalījās ap 120 *Nettime* dalībnieku (no tolaik 400 vēstkopas abonentiem) un kas notika 1997. gada maijā vecā skolas ēkā, kurā nesen darbu bija sākusi Sorosa sponsorētā mediju laboratorija “Ljudmila”. Kaut arī vēlāk notika vēl daži ievērojami *Nettime* organizēti pasākumi⁴, tomēr kaut ko līdzīgu kopienai vai tādai kopības sajūtai kā Ļubļanas konferencē radīt vairs tā arī neizdevās. *Nettime* dibinātājiem par kopienas jēgu un jēdzienu domas dalās – Lovinks: “*Personīgi man nepatīk vārds kopiena reliģiskās blakus nozīmes dēļ. Kopiena liek domāt par vienotību un harmoniju, kas tolaik nebija mērķis*” [intervija ar Lovink], un Šulcs: “*Es uzskatu, ka kopiena var pastāvēt tur, kur pastāv nepastarpināta cilvēku mijiedarbība. ... Varbūt nākotnē būs pieejamas tehnoloģijas, kas to varēs aizstāt, taču pagaidām vēl noteikti nē*” [intervija ar Schultz]. Tātad kopienas izveide nekad nav bijis *Nettime* mērķis – *Nettime* dibinātāju sociālās rīcības motivāciju noteica lauka organizēšana – t.i., tīkla kritiskā diskursa un tīkla kultūras attīstību.

Kopš gadsimtu mijas *Nettime* kļūst vairs vienīgi par vēstkopu, faktiski par vēstkopu kopumu – *Nettime* ir sācis darboties arī citās versijās – holandiešu, franču, rumāņu u.c. valodās runājošo kopienās. Vēl joprojām galvenā vēstkopa “*nettime-l*” ir veltīta diskusijām angļu valodā. Tās dalībnieku skaits ar katru gadu dubultojās un turpināja augt. Ja *Nettime* vēstkopā pašā sākumā bija daži desmiti cilvēku (1995), pēc neilga laika jau 500 cilvēku (1997), strauji izauga līdz 850 dalībniekiem (1998), un tā turpināja augt līdz pārsniedza 2500 (2002).

Šodien, kaut arī līdz ar *web 2.0* ir ienākusās vēl citi sociālās komunikācijas veidi (blogi, *wiki*, sociālo tīklu vides), elektroniskā pasta vēstkopas, arī *Nettime*, turpina darboties tikpat aktīvi, jo kā uzskata Gerts Lovinks: “*Tīkli kā*

³ *Nettime* konference Ļubļanā “*Beauty and the East*” notika 1997. gada maijā (<http://www.ljudmila.org/nettime/>).

⁴ Piemēram, Gerta Lovinka organizētais vēl vērienīgākais “*Hybrid Workspace*” pasākums – laboratorija 100 dienu garumā Kaselē *Documenta X* ietvaros.

Facebook noder savu sociālo apvāršņu paplašināšanai, bet ne paša lauka organizēšanai. ... Tie nav piemēroti kā starpnieki starp reālo un virtuālo. Tam vislabāk ir paredzētas vēstkopas” [intervija ar Lovink].

Nettime viennozīmīgi savulaik bija (un vēl joprojām zināmā mērā ir) savveida tīkla kultūras kodols, ap to kopš 90. gadiem turpina augt un formēties citas – *Nettime* “kaimiņu” vēstkopas, tostarp arī kiberfeminisma jautājumiem veltītā vēstkopa *Faces*. Lai gan *Nettime* atvērtā struktūra tiecās veicināt dažādu dalībnieku iesaistīšanos, tomēr pat sievietēm, kurām ir nodrošināta pilna interneta pieeja, ir laba izglītība, lieliskas prasmes angļu valodas rakstībā, *Nettime* šķita pārāk grūts forums, lai tajā piedalītos [*Nettime*]. Neskatoties uz faktu, ka arvien vairāk sieviešu lieto internetu, tomēr vēl joprojām sieviešu pārstāvības trūkums internetā ir ievērojams [Sassen 2002].

2. Ideja par *Faces* radās kuratorēm, māksliniecēm un aktīvistēm Ketijai Rī Hufmanci un Evai Volgemūtai 1997. gada sākumā sarunas laikā kādās mājas viesībās Vīnē. “*Mēs organizējam sanāksšanu vakarus, kuros diskutējam par internetu un tehnoloģijām kopā ar sievietēm kuratorēm, māksliniecēm uc. dažādās pilsētās*” [Huffman]. Nedaudz vēlāk tajā pašā gadā Ketija Rī Hufmane kopā ar jauno mediju māksliniecēm un aktīvistēm Valiju Dzordeviču un Dīānu Makartiju izveidoja starptautiskā kiberfeminisma vēstkopu *Faces*, kas darbojas vēl šobrīd. Vēstkopa *Faces* tika izveidota ar nolūku, lai radītu vidi, kurā varētu izteikties daudz brīvāk, personiskāk, nefokusētāk nekā to var darīt *Nettime*. Tika izlemts, ka vīrieši šajā vēstkopā nedrīkst pierakstīties.

Faces laika gaitā izveidojās par translokālu sieviešu tīklu, kuras strādā jaunajos medijos, – tajā ietilpst mākslinieces, programmētājas, dīdžejas, kuratores, aktīvistes, teorētiķes, pētnieces, akadēmiķes u.c. Ja 1997. gadā *Faces* vēstkopā sākotnēji bija “pierakstītas” 30 sievietes, nākamajos gados tā strauji izauga par 50 un 100 abonentu lielu vēstkopu, līdz 2002. gadā tajā bija iesaistījušās vairāk nekā 400 sievietes. Šobrīd *Faces* vēstkopā apmēram 300 sievietes no daudzām Eiropas valstīm, no ASV, Kanādas, Austrālijas u.c.

Neskatoties uz to, ka mūsdienu sociālo tīklu visuresamības rezultātā, komunikācija internetā ir kļuvusi vienkāršāka, un sieviešu kiberklātbūtne šodien ir nedaudz palielinājusies, tomēr *Facebook* nav aizstājis arī *Faces*, jo lai pastāvētu *tīkls* vai pat *kopiena*, kā uzskata Ketija Rī Hufmane, ir jāzina, kas ir tā dalībnieki: “*Es uzskatu, ka Faces ir daudz personiskāka vide*” [Huffman]. Varu tikai piekrist. Atmosfēra šajā vēstkopā vienmēr ir ļoti atsaucīga

un draudzīga. Tā kā piedalījās arī pirmajā kiberfeminisma simpozijā Kaselē 1997. gadā⁵, kādu neilgu laiku biju šīs vēstkopas abonente. Tikai nesen veicot šo pētījumu, pierakstījos atkal. Un jāatzīst, ka vēstkopas noskaņa nav daudz mainījusies šo vairāk kā desmit gadu laikā. Domājot par iemesliem, kādēļ šī vēstkopa ir tik ilgtspējīga, šķiet, ka tas ir pašu vēstkopas dibinātāju nopelns. Viņu māka rūpēties par savu kopienu ir salīdzināma ar viesmīlīgas namamātes rūpēm par saviem viesiem. Kiberfeministu pasākumos vakariņu gatavošana un kopīga zupas ēšana vienmēr ir bijusi līdzvērtīga diskusijām par interneta attīstību, video montāžas vai skaņu materiāla apstrādes aktivitātēm.

Pēc veiktās aptaujas *Faces* vēstkopā, var secināt, ka, pirmkārt, uz *Faces* var pilnībā attiecināt visus trīs terminus – *Faces* ir gan *vēstkopa*, gan *tīkls*, gan *kopiena*. Otrkārt, lielākā daļa respondenšu līdzīgi kā Šulcs uzskata, ka lai pastāvētu kopiena, ir jābūt arī tikšanās reizēm reālā telpā. Treškārt liela nozīme ir atsaucībai, kas valda vēstkopā un nosaka vēstkopas atmosfēru, rada piederības izjūtu, kā arī tādu kā solidaritāti sevis reprezentācijas un konkurences vietā, kā tas ir citās vēstkopās. Ceturtkārt, *Faces* vēstkopā izdodas sabalansēt saturu, kas ir “*mediju mākslas, teorētisku diskusiju un mājīgu paziņojumu mikslis*” [intervija ar Rackham], tas ir, šeit nevalda duālisms starp diskusijām un paziņojumiem.

3. Vēl viens nozīmīgs *Nettime* “kaimiņš” bija *Syndicate* tīkls un vēstkopa, kas izveidojās 1996. gadā un pirmo reizi pēc Berlīnes mūra krišanas mēģināja sekmēt Austrumeiropas un Rietumeiropas sadarbību elektronisko mediju mākslas un laikmetīgās kultūras jomās. Institucionālā līmenī Austrumeiropā tīklošanās praksi pirms tam jau 90. gadu sākumā bija ieviesušas Sorosa “Atvērtās sabiedrības” institūcijas. Piemēram, Sorosa mūsdienu mākslas centru tīkls. Taču šis tīkls veidojās Sorosa politikas ietekmē, kurpretī *Syndicate* bija “pašorganizēts” tīkls. Turklāt *Syndicate* tīklā darbojās ne vien Austrumeiropas mākslinieki, bet uz vienlīdzīgiem principiem sadarbojās gan Austrumeiropas, gan Rietumeiropas mākslinieki, mākslinieku grupas un organizācijas – visi, kas bija ieinteresēti elektronisko mediju mākslas attīstībā un translokālā sadarbībā. “*Cilvēki, kas tolaik varēja piedalīties tiešsaistē, veidoja specifisku grupu. .. Līdz ar to tie bija cilvēki, kuri vēlējās atklāt, kā šīs tehnoloģijas ļautu mums savstarpēji komunicēt.*” [intervija ar Broeckmann]

⁵ Pirmais kiberfeministu kopienu *Faces* un *OBN* (*Old Boys Network*) simpozijš notika Gerta Lovinka orgnizētā “*Hybrid Workspace*” pasākuma ietvaros, laikmetīgās mākslas izstādes *Documenta X* laikā, 1997. gada vasarā Kaselē, Vācijā.

Syndicate dalībnieku skaits 1999. gadā sasniedza 700 cilvēku un tas turpināja augt. *Syndicate* tīkla un vēstkopas darbību noteica trīs galvenie darbības veidi – informācijas apmaiņa, sadarbības tīkla organizēšana un projektu iniciēšana. *Syndicate* veiksmīgi darbojās visos šajos virzienos līdz pat 2001. gada vasarai, kuru – kā intervijā stāsta *Syndicate* dibinātājs Andreass Brukmans – raksturo trīs būtiski notikumi. Pirmais bija *Syndicate* tikšanās Bulgārijā uz kuru daudzi neieradās – cilvēki sāka uzskatīt, ka tīklu veido vēstkopa, nevis tikšanās reizes. Otrais bija agresīvas mākslinieces Netočkas Nezvanovas mēstules, ar kurām viņa spamoja vēstkopu. Trešo notikumu iezīmēja profesionāla, augsta līmeņa jauno albāņu mākslinieku izstāde, kas bija kā liecība, ka vairs nepastāv būtiskas atšķirības starp Austrumu un Rietumu Eiropu. [intervija ar Broeckmann]

Visi šie trīs iemesli *Syndicate* tīkla dibinātājiem kopā ļāva nonākt pie lēmuma pārtraukt *Syndicate* darbību. Tās vietā tika izveidota jauna vēstkopa *Spectre*. Taču *Spectre* gadījumā tā vairs ir tikai vēstkopa. Kāda ir atšķirība, skaidro Brukmans: “*Laikā, kad pastāvēja Syndicate, cilvēkiem bija skaidrs priekšstats par to, kādi cilvēki bija iesaistīti vēstkopā. Tie bija 50 – 60 cilvēki, no kuriem katrs pazina personīgi vismaz citus piecus, daži no viņiem pazina pat 30 citus lietotājus personīgi. Jaunpienācējiem bija sajūta, it kā vēstkopai būtu pašai sava dvēsele*” [intervija ar Broeckmann]. *Syndicate* slēgšana ir viens no gadījumiem, kas norāda, cik trausli var būt tīkli, ka tie nav imūni pret iekšējām nesaskaņām un uzbrukumiem un ka šādas personīgo attiecību nesaskaņas tīklā var izjaukt arī tā struktūru.

2001. gada augustā darbību uzsākušajā jaunajā vēstkopā *Spectre*, piekristīto cilvēku loks saglabājās līdzīgs tam, kāds bija iepriekšējā *Syndicate* vēstkopā. Arī tēma palika līdzīga – par mediju mākslu un kultūru tikai šoreiz – “dziļajā” (“kopīgajā”) Eiropā, uzskatot, ka Austrumeiropas konteksts vairs nav specifiski jāizceļ kā tas bija 1996. gadā.

2. Lokālo kopienu tīklojuma pētījums (Latvijā 90. gados)

Austrumeiropā vēl viens kreatīvo tīklu iniciatīvas piemērs ir globālā interneta radio tīkla kopiena un vēstkopa *Xchange*, ko 1997. gada beigās izveidoja *E-Lab*⁶ (Raitis Šmits, Jānis Garančs, Rasa Šmite) no Rīgas. *Xchange* dalībniekus vienoja kopīgas intereses – radoši meklējumi, kā atklāt un pa-

---

⁶ *E-Lab*, elektroniskās mākslas un mediju centrs, kā sabiedriska organizācija dibināta 1996. gadā. 2000. gadā uz *E-Lab* resursu pamata tika dibināta jauna struktūra – Jauno mediju kultūras centrs RIX-C, kas darbojas vēl šodien (<http://rixc.lv>).

plašināt elektroakustiskās kibertelpas robežas, kā komunicēt un sadarboties, izmantojot nevis tekstus, bet skaņu – audiālo valodu un tiešraides komuni-
kāciju tīklā, kā radīt jaunas mākslas un pašizpaušmes formas. No vienas pu-
ses, *Xchange* ir translokāla kopiena (līdzīgi kā iepriekšējie gadījumi), no otras
puses, tā kā tās dibinātājs ir *E-Lab* no Rīgas, tas ir arī aplūkojams kā *E-Lab*
izveidotās lokālās kopienas tīklojuma paplašinājums.

1. Latvijā 20. gs. 90. gadu vidū sāka parādīties pirmās jaunās laikmetī-
gās mākslas tendences un subkultūru formas, kas radušās globalizācijas ietek-
mē, tika pārnestas uz dažādiem lokāliem kontekstiem. Jauno mākslinieku,
mūziķu, dīdžeju, klubu pasākumu organizētāju, modes dizaineru, dzejnieku
un citu radošu jaunu cilvēku “dzīvās” formācijas manifestējās kā tehno mūzi-
kas kultūras un eksperimentālās mākslas hibrīds. Kā viens no pirmajiem “ko-
nektoriem”, kas ne tikai ieviesa jaunās tehnokultūru Latvijā, bet arī izveidoja
jaunus savienojumus starp tā laika aktīvākajiem radošajiem cilvēkiem bija
Kaspars Vanags un Ilze Strazdiņa un viņu dibinātais projekts *Open*. “*Meklējot
tādu vidi (kur man būtu interesanti), laikam es vienkārši sakūļāju to visu kopā,
nu tā tīri pat negribot varbūt*” [intervija ar Vanagu]. Šādus pasākumus tik
vienkārši nevarēja nosaukt par “subkultūrām” vai “tehno pārtijām”, tiem bija
liels mērogs – tie iesaistīja lielu skaitu dalībnieku un apmeklētāju, bet tie vēl
nebija komerciālie “reivi”. “*Šīs izpaušmes kopumā manifestēja alternatīvu rea-
litāti, kas drīzāk liecināja par jaunu uztveri, par fundamentālām pārmaiņām
sabiedrībā*” [Kluitenbergs]. Šādā enerģiski piesātinātā Rīgas *grass-roots* kultū-
ras vidē 1996. gadā savu darbību uzsāka *E-Lab*.

1. attēls. *E-Lab* lokālās kopienas tīklojuma dalībnieku sociālā karte

2. *E-Lab* pēc organizācijas struktūras bija Austrumeiropas NVO piemērs, pēc satura – interesentiem atvērta un brīvi pieejama elektroniskās mākslas laboratorija. Fiziski (un lokāli) *E-Lab* atradās Krastmalas Mākslinieku savienības mājas mazā telpiņā, laboratorija bija aprīkota ar internetu un pirmo datortehnikas komplektu, kas tika iegādāts par Sorosa fonda Interneta programmas konkursa piešķirumu. Kad 1997. gadā tika uzinstalēts pirmais savs serveris, *E-Lab* līdzās translokālajai *Xchange* vēstkopai izveidoja vēstkopu latviešu valodā ar nosaukumu *Rezone*, kurā vēstkopas dalībnieki varēja diskutēt un publicēt paziņojumus par urbānās un klubu kultūras notikumiem, laikmetīgo mākslu un jaunajiem medijiem. Šodien *Rezone* vēstkopa joprojām darbojas, tajā ir pierakstījušies apmēram 400 cilvēki, vēstkopas aktivitāte 14 gadu laikā ir bijusi diezgan līdzīga – vidēji 10 ziņas mēnesī.

Tomēr *E-Lab* māksliniekiem internets nozīmēja ko vairāk par informācijas apmaiņas platformu vai jaunu mediju un materiālu mākslas darbu radīšanai. Internets mums vispār asociējās ar jaunu, neapgūtu telpu, kurā varēja īstenot daudzas idejas, ko nebija iespējams realizēt dzīvē un 90. gadu sākumā pastāvošajā sabiedriskajā un mākslas sistēmā. Brīvības, atvērības un autonomijas ideju aizrauti, *E-Lab* mākslinieki par vienu no galvenajām vadlīnijām savos radošajos kibertelpas pētījumos izvēlējās visneredzamāko mediju – skaņu – tolaik internetā parādījās pirmās audio tiešraides tehnoloģijas (*Real Audio*), un par mākslinieciskās izteiksmes formu – procesu (nevis mākslas darbu radīšanu). 1997. gadā *E-Lab* interneta radio mākslas projekts *Ozone* uzsāka savu eksperimentālo darbību, kas vēlāk pārauga globālajā tīkla projektā *Xchange*. Klausītāju skaitam nebija nozīmes, nebija svarīgs arī saturs, nozīme tika piešķirta tikai un vienīgi pašam raidīšanas procesam.

Pateicoties tiešraižu arhivēšanas iespējām, skaņu māksla uz *E-Lab* servera krājusies vairāk kā desmit gadu garumā, un šodien tā veido “reprezentējama” arhīva saturu. *E-Lab* (tagad – *RIXC.lv*) serverī ir pieejams interneta radio arhīvs ar *Ozone* sesijām, tiešraidēm no pasākumiem un *Xchange* kopienas eksperimentiem kopš 1997. gada. Arhīva apjoms ir ap 300 *Real Audio*, *Real Media* u.c. formāta failu, kopumā ap 500 stundu jeb 20 diennakšu ilga skaņu materiāla⁷.

Interneta raidīšanas ēras uzplaukumā 1998. gadā Rīga un *E-Lab* ar saviem eksperimentālā interneta radio projektiem *Ozone* un *Xchange*, tika raksturots kā globālā tīkla radio “epicentrs” vai “kaut kas līdzīgs pasaules

---

⁷ *Xchange* tīkla arhīvs atjaunots 2009. gadā (<http://xchange.re-lab.net>).

interneta radio galvaspilsētai”. Tādā veidā radoši un aktīvi darbojoties tīklā, “nelielajai E-Lab organizācijai, kurai praktiski nebija budžeta, kaut kā izdevās iekļūt starptautiskā sadarbības tīkla pašā sirdī, ko veidoja mākslinieki, teorētiķi un organizētāji, visi vienlīdz dedzīgi izpētīt jaunā digitālā medija robežas” [Kluitenberg 1999]. Tādējādi E-Lab gadījums parāda, kā digitālo tīklu potenciālu var izmantot lokālo kopienu tīklojumu darbības lauka paplašināšanai translokālā, globālā mērogā.

V PĒTĪJUMA REZULTĀTĀ IZDARĪTIE SECINĀJUMI

Nobeiguma secinājumos ir apkopotas būtiskākās tendences, kas raksturo darbā izstrādāto teorētisko kontekstu par tīklu kā sabiedrības struktūras pamatelementu un atspoguļo empīriskā pētījuma rezultātus par tīklu kopienām kā jaunām sociāli tehniskajām formācijām.

1. Attiecībā uz **teorētisko kontekstu** tika izdarīti šādi galvenie secinājumi: kaut arī tīkls kā sociālās organizācijas forma ir sastopams jau kop seniem laikiem, tomēr līdz ar interneta ienākšanu 20. gadsimta beigās jēdziens *tīkls* lielā mērā tiek attiecināts uz globālajos datortīklos bāzētajām tehniskajām infrastruktūrām. Taču vienlaikus vēl joprojām pastāv sociālie tīkli, un, kas ir visbūtiskākais, ka abiem tīklu veidiem – tehniskajam un sociālajam – saplūstot, ir izveidojušas jaunas hibrīdas tīklu formas. Ādus kompleksos attiecību veidus, kas rodas, sociālajiem procesiem (“sociālajai loģikai”) mijiedarbojoties ar digitālo tīklu tehnoloģijām (“tīklu loģiku”), dēvē par *sociāli tehniskajām formācijām*. Ādu nozīmīgu sociāli tehnisku pārmaiņu ietekmē veidojas un attīstās Manuela Kastelsa “tīklu sabiedrība”. Kastelss pat iet tik tālu, ka viņš apgalvo, ka tīkls dien ir kļuvis par mūsdienu sabiedrības pamatelementu, un paredz, ka tīklo nās formas, kas brīd izplatās visā sociālajā struktūrā, būs arī dominējo faktors vēl tālā nākotnē. Ja līdz m viena no efektīvāk operējošām sociāli tehniskajām formācijām, iespējams, bija, piemēram, globālais finan tirgus, tad dien, 21. gadsimta pirmās desmitgades beigās, tie visticamāk ir tik populāri kļuvušie sociālie tīkli, kas pa rganizējas *web 2.0* sociālo mediju platformās. Tā ir jauna un būtiska tendence, kas liecina, ka *tīklu* kā sociālās organizācijas formu dien izmanto ne vien translokālās korporācijas vai nacionālās valdības, bet arī cilvēki masveidā pa iniciatīvu līmenī. Tas savā ziņā ir pierādījums Kastelsa paredzējumam, ka informācijas tehnoloģiju

paradigma atstāj būtisku ietekmi uz mūsdienu sabiedrības sociālās struktūras *visiem* tās līmeņiem, un *tīkls* ir perspektīva, no kuras var aplūkot mūsdienu sabiedrību.

Aplūkojot tīkla galvenos principus, tika secināts, ka (1) *simultānisms* kopā ar (2) *savstarpējās savienojamības* principu, (3) *atvērtību, decentralizāciju un brīvo pieejamību* ir kombinācija, kas rada priekšnosacījumus tādu jaunu sociāli tehnisku formāciju kā *tīklu kopienu* rašanās un pašorganizācijas procesam.

Analizējot *tīklus* kā komplikētas *sociāli tehniskas* sistēmas, tika izdarīts secinājums, ka, lai izskaidrotu jauno sociālo dinamiku un citas sociālās aktivitātes formas digitālajos tīklos, sociālo fenomenu nevar pētīt atrautī no tehnoloģijām, kurās tas ir “ieguldīts”⁸. Tā vietā tas ir jāaplūko kā visu būtiskāko tīkla līmeņu – tehniskā, ekonomiski politiskā un sociālā – mijattiecību rezultāts.

Šāda kompleksitāte pieprasa arī jaunu pieeju meklējumus pētniecībā un arī jaunu pētāmo teritoriju identificēšanu, lai izstrādātu analītiskas kategorijas socioloģiskajiem pētījumiem digitālo tīklu vidēs – kas ir darīts arī šajā darbā.

2. Noskaidrojot **terminoloģiju**, attiecībā uz jēdzienu *tīkls* tika izdarīts secinājums, ka ir svarīgi nodalīt divu terminu lietojumu. Ja termins *digitālie tīkli* attiecas pamatā uz tehnisko tīkla infrastruktūru, respektīvi – internetu (un citiem digitālajiem tīkliem, piemēram, mobilo komunikāciju), tad vispārīgais termins *tīkli* tiek attiecināts galvenokārt uz (jebkuriem) sociālajiem tīkliem, kā arī dažādām hibrīdām tīklu kombinācijām (piemēram, mobilais + internets + sociālais tīkls). Vēl specifiskāk iedalot sociālo tīklu veidus, kas darbojas interneta vidē, ar terminu *kratīvie tīkli* apzīmēju sociālās sadarbības tīklus, kas radās agrīnajā interneta periodā (90. gadu otrajā pusē, laikā, ko varētu dēvēt arī par *web 1.0*). Šādu apzīmējumu lietoju, lai agrīno tīklus nodalītu no mūsdienu *sociālajiem tīkliem* – ar terminu saprotot tos tīklus, kas radušies līdz ar *web 2.0* ienākšanu (21. gadsimta pirmās desmitgades otrajā pusē).

Attiecībā uz terminu *tīklu kopienas*, viena no agrīnākajiem terminiem “virtuālās kopienas” (pēc Hovarda Reingolda) vietā šajā darbā aktuālāk bija lietot terminus: *translokālo tīklu kopienas* un *lokālo kopienu tīklojumi* – lai raksturotu kopienas pēc to ģeogrāfiskās izplatības. Savukārt šādu terminu

---

⁸ Tulk. vārdam “*embedded*” (angļu val.).

lietojums kā *kreatīvo tīklu kopienas* un *sociālo tīklu kopienas* tika izmantots, lai kopienas nodalītu pēc to sociālo attiecību rakstura, specifikas un nolūka ap kuru tās organizējas.

Tomēr būtiskākās interpretācijas attiecībā uz jēdzieniem, *kas ir "tīkls" un kas – "kopiena", un kādas ir šo jēdzienu savstarpējās sakarības*, ieguvu analizējot intervijās iegūto informāciju. Apkopojot un izanalizējot atbildes, kas bija balstītas respondentu personiskajā pieredzē vairāk kā desmit gadu aktīvi darbojoties un veidojot dažāds kreatīvās tīklu kopienas, varēju izdarīt sekojošus secinājumus:

1) **Jēdziens *tīkls* vairāk attiecas uz struktūru, tīkls principā var būt jebkas** – pēc vispārīgās tīklu definīcijas, tīkls ir savstarpēji savienotu mezglpunktu kopums, attiecīgi – kas tas ir par tīklu, ir atkarīgs no tā, kas ir konkrētie mezglpunkti, tie var būt un var nebūt cilvēki, ja tie ir cilvēki – svarīgi ar kādu nolūku attiecīgais tīkls tiek veidots.

2) **Termins *kopienas* attiecas uz daudz personiskāku attiecību līmeni starp tīkla dalībniekiem**. Tālāk respondentu atbildes svārstījās no tik radikāliem uzskatiem, kā – par kopienām var runāt tikai gadījumos, ja pastāv (tehnoloģiju) nepastarpināta komunikācija, līdz otrai galējībai – ka tīklu mērķis vispār var nebūt kopiena, un ka kopienas jēdziens atgādina pārāk nereālu harmoniju. Parādījās arī viedoklis, ka ja vēstkopā ir par daudz paziņojumu, un mazāk nekā diskusijas, tad arī šis faktors atsvešina un kopiena izjūk. Tomēr vairāk dominēja vidējais viedoklis, ka kopienu stiprināšanā (līdzās ikdienas komunikācijai elektroniskajās vēstkopās) svarīga loma ir tikšanās reizēm reālajā telpā.

Kreatīvo tīklu kopienu pētījums to arī pierādīja – tajos tīklos (vai atsevišķos to periodos), kur šādas tikšanās notika (formālas kā konferences, vai neformālas – kā kopīgas pusdienas), to dalībnieki uzskatīja, ka viņu "formācija" ir vairāk *kopiena* nekā tīkls, nekā gadījumos, vai periodos, kad reālās tikšanās vairs netika organizētas, tas šo "formāciju" dalībnieki atzina, ka viņu kopiena ir vairāk *tīkls* – ar to asociējot mazāk personisku attiecību līmeni jeb vājākas saites starp attiecīgā tīkla dalībniekiem.

3. Attiecībā uz veikto kvalitatīvo pētījumu par *sociālās rīcības jēgu* var secināt, ka kreatīvo tīklu kopienu pašorganizēšanās procesu nosaka divi galvenie motīvi.

No vienas puses, **ir jābūt nobriedušai situācijai** (ārējiem apstākļiem), uz ko kreatīvo tīklu kopienu rašanās gadījumā 90. gadu vidū norāda tādi

faktori kā: a) politiskā situācija – laiks pēc Berlīnes mūra krišanas, kad notiek robežu atvēršanās Rietumu virzienā, sāk veidoties translokāla sadarbība un ir iespējama globālo ideju transformācija lokālā vidē; b) jaunās komunikāciju tehnoloģijas (internets) – kas šo sadarbību padara iespējamu; c) ekonomiskās situācijas lēna uzlabošanās – lai darbotos sadarbības tīklos, ir vajadzīgi līdzekļi ceļošanai un tehniskajai infrastruktūrai (kaut vai tikai pieeja internetam); Austrumeiropā kā pirmais atbalsts šādām iniciatīvām 90. gados ir Sorosa fonds.

No otras puses, **ir jābūt iniciatoram** (ar personīgu motivāciju) un dažiem tuvākajiem domubiedriem, kas veido tīkla kodolu un kam ir motivācija veidot šādu tīklu, jo viņiem: a) piemīt spēja izprast un aktualizēt tā brīža situāciju un attiecīgi darboties tajā kopīga mērķa sasniegšanas vārdā, b) ir konkrēts mērķis un lokālo vai globāli aktuāla ideja, kas spēj atrast un uzrunāt domubiedrus attiecīgi vai nu lokālā, translokālā vai globālā līmenī; c) jūtas atbildīgs uzņemties “konektora” (savienotāja) lomu.

4. Gadījumu studijas kā galvenā izmantotā pētījumu stratēģija sniedza nepieciešamo padziļināto ieskatu kreatīvo tīklu kopienu galvenajās **sociālās organizācijas un komunikācijas formās**. Veiktās intervijas palīdzēja formulēt **kopīgo darbības lauku un vienojošos mērķus**, kā arī veikt **salīdzinājumu ar mūsdienu sociālajiem tīkliem**. Rezultātā tika secināts, ka kreatīvo tīklu gadījumā kopīgās darbības *lauks ir skaidri definēts* un tam ir konkrēts *jēgpilns mērķis*, kas saistīts ar tā darbības lauka veidošanu un attīstību.

Tika noskaidrots arī, ka kreatīvo tīklu galvenās sociālās organizācijas formas galvenokārt ir orientētas uz tīklu un tehnoloģijas kultūras attīstību, tās ir sekojošas: 1) lokālie mediju centri (u.tml. struktūras) – kā kreatīvo tīklu galvenie “mezgļpunkti”; 2) starptautiski mediju kultūras festivāli (ar izstādēm un konferencēm) – kā tīklu kopienu tikšanās vietas: situācijas *izvērtēšanai* un sociālai komunikācijai; 3) tehniskā infrastruktūra: serveri – tīklu kopienu “virtuālās mājvietas”, kas nodrošina ne vien komunikāciju, bet arī lauka attīstību.

Visbūtiskākā sociālās organizācijas forma kreatīvo tīklu kopīgā lauka organizēšanai un ikdienas sociālajai komunikācijai ir *vēstkopas*. Salīdzinājumā, sociālie tīkli (*Facebook, draugiem.lv* utt.) ir piemērotākas vides vienkāršakai un ātrākai sociālai komunikācijai personiskākā līmenī, kā arī sevis promotēšanai visplašākajā nozīmē – no savu ceļojumu, suņu, kaķu, automašīnu, radinieku fotogrāfiju publicēšanai, līdz savu jaunāko rakstu, māksliniecisku

projektu, pat akadēmisku pētījumu publicēšanai. Tomēr, tās nav tik piemērotas kopīga lauka organizēšanai – jo komunikācija ir iespējama tikai caur personīgajiem profiliem vai sekojot tajos iesūtītajiem paziņojumiem (*Twitter*). Protams, tas nav tik viennozīmīgi – sociālie tīkli (īpaši apvienojumā ar mobilajām komunikācijām) var palīdzēt, piemēram, dažādu operatīvu sociālās palīdzības kampaņu vai sociāli politisku akciju organizēšanā. Tomēr, tā kā kreatīvajām tīklu kopienām visbūtiskākais ir kopīga lauka organizēšana, tās savai komunikācijai vēl joprojām primāri izmanto vēstkopas.

5. Pētījumā tika aplūkoti tīklu kopienu gadījumi no dažādām perspektīvām, ar nolūku izanalizēt digitālo tīklu potenciālu gan **translokāla** līmeņa sadarbībā, gan **lokālo** kopienu veidošanā. Tā kā šinī pētījumā īpašs uzsvars tika likts uz globālo komunikāciju potenciāla izpētīšanu no lokālā perspektīvas, tad noslēgumā tika izdarīti vairāki secinājumi attiecībā uz “lokālā” nozīmi globālo digitālo laikmetā. Tika secināts, ka jēdzienam “globāls” piemīt ne vien negatīvas asociācijas ar kosmopolītisma draudiem lokālajam, bet arī pozitīvs potenciāls lokālās kultūras un sociālā darbības lauka attīstībai – piemēram, globālās subkultūru formas var tikt transformētas un adaptētas lokālā kontekstā, piešķirot tām jaunu jēgu, kā tas notika ar alternatīvās kultūras tīklojumu veidošanos 90. gados Latvijā. Tādējādi var secināt, ka globālās komunikāciju tehnoloģijas un translokālie sadarbības tīkli 90. gados bija tas atbalsts, bez kura Latvijā jaunā paaudze nebūtu varējusi radīt tik spēcīgu “alternatīvo realitāti”, kas dažu gadu laikā no subkultūras pārtapa par oficiāli atzītu laikmetīgo kultūru, un kurai vēl šodien ir rezonanse lokālajā Latvijas kultūrā.

No otras puses, globālie digitālie tīkli (kā tas tika parādīts *Xchange* gadījumā) var kalpot par lokālo kopienu darbības lauka paplašinājumu translokālā līmenī. Tādā veidā nelielas, bieži marginālas lokālās vietas ar savām kreatīvajām idejām un sociāli dinamiskām darbības formām iegūst ievērojamu rezonansi globālā līmenī, kas citos apstākļos (bez interneta) praktiski nebūtu iespējams.

6. Attiecībā uz eksperimentālo pieeju – **sociālo tīklu analīzi**, tika apzinātas grūtības, kas rodas kartējot tādus tīklus, kur gandrīz visi viens otru pazīst. Tomēr tas bija vērtīgs mēģinājums, jo pamazām tika atrasts veids, kā veidot kreatīvo kopienu sociālo tīklu kartes. Kreatīvo tīklu gadījumā efektīvāku rezultātu varēja iegūt izmantojot internetā pieejamo informāciju par

dalībnieku attiecībām: 1) kādos pasākumos attiecīgie dalībnieki ir piedalījušies kopā; 2) kādus rakstus rakstījuši kopā; 3) kādos rakstos vai grāmatās viņu vārdi parādījušies kopā, 4) ko organizējuši kopā u. tml. Sociālo tīklu analīzes rezultātā tika izdarīts secinājums, ka kreatīvie tīkli lielā mērā balstās uz to iniciatoriem / dibinātājiem, kas nereti ir tikai viens cilvēks. No vienas puses, tas ir drauds attiecīgā tīkla ilgtspējībai, jo šīs vienas personas “centralitātes” dēļ, ja viņš vai viņa kādu citu iemeslu dēļ pārtrauc “rūpēšanos” par šo kopieni, var mazināties tīkla dalībnieku aktivitāte (piemēram, vēstkopā), saites starp dalībniekiem var palikt vēl vājākas, un tīkls strauji var izjukt. No otras puses, tā kā tīkli ir neinstitutionalizētas pašorganizējošas struktūras un tās visbiežāk ir minimāli saistītas ar monetāro ekonomiku (to pastāvēšanai praktiski nav vajadzīgi finansiālie līdzekļi), to mērķis var arī nebūt ilgtspējība. Ja kreatīvos tīklus analizē no šādas perspektīvas, tad ir redzams, ka tomēr pavisam centralizēta šī struktūra arī nav – gandrīz visi dalībnieki ir lielā mērā savstarpēji pazīstami viens ar otru. Tā kā tie ir cilvēki, kam ir “kopīga vēsture”, tīkla izjukšanas gadījumā, tie ir spējīgi veidot savus “klasterus”, nomainīt mērķi un darbības lauku, un turpināt sadarboties citā “mezgļpunktā” kombinācijā.

Kopumā var secināt, ka sociāli tehniskās transformācijas procesā “tīkla sabiedrības” struktūra šodien – līdz ar mobilajām komunikācijām, bezvadu tīkliem un sociālo tīklu popularitāti, kļūst arvien komplicētāka. Lai izskaidrotu šīs komplicētās tīklotās sistēmas sociālo dimensiju un struktūru, tiek secināts, ka *sociālo fenomenu ir svarīgi pētīt saistībā ar tehnoloģisko un politiski ekonomisko kontekstu, kurā tas ir ievietots*. Šādā kontekstā veiktais pētījums par tīklu kopienām tiecās atklāt ne vien kompleksās sociālās rīcības un tehnoloģiju mijiedarbes attiecības, bet arī politiski ekonomiskās ietekmes, lai atsegtu *tīkla sabiedrības* pašus pamatu un tādējādi šo komplicētību padarītu “caurspīdīgāku”.

Šajā darbā teorētiskajā pētījumā iegūtās atziņas apvienojumā ar empīriskā pētījuma rezultātiem attiecībā uz *kreatīvo tīklu kopieni* darbības lauku, sociālās organizācijas formām, kā arī citiem procesiem un ietekmēm, sniedz priekšstatu par mūsdienu sabiedrības jaunajām sociālajām morfoloģijām. Hipotētiski tika pierādīts pētījuma jautājumā uzstādītais apgalvojums, ka *kreatīvo tīklu* sociālās darbības (un prakses) pētījums var kalpot par references objektu, ar kura palīdzību izskaidrot tās pārmaiņas sociālajā struktūrā, kas norisinās sociāli tehniskās transformācijas ietekmē.

Tā kā agrīnie *kreatīvie tīkli* (kas ir šī pētījuma objekts), savā ziņā ir

priekšteči mūsdienās tik populārajam fenomenam – sociālajiem tīkliem, tad promocijas darbs “Kreatīvo tīklu kopienas” arī var kalpot par pamatbāzi, uz kuras izstrādāt un attīstīt analītiskas kategorijas turpmāko socioloģiskus pētījumus par daudzveidīgo kreatīvo un sociālo tīklu kopienu sociālās rīcības jēgu un attīstības tendencēm.

VI PROMOCIJAS DARBA APROBĀCIJA

Promocijas darba sagaidāmie rezultāti

Darbā tiek iekļauts plašs teorētiskā konteksta skaidrojums, izstrādāta pētījumu metodoloģija un raksturotas izmantotās pētījuma metodes, noskaidrotas jēdzienu “tīkls” un “kopienas” jēdzienu interpretācijas. Pētījuma rezultātā, apstrādājot intervijās iegūto informāciju, ir noskaidrota un analizēta vairāku ievērojamāko agrīno tīklu kopienu (gan lokālo, gan translokālo gadījumu) dalībnieku sociālās rīcības jēga un motivācijas, kā arī galvenās sociālās komunikācijas un organizācijas formas. Ir izveidotas arī aplūkoto kreatīvo kopienu sociālo tīklu kartes un veikta attiecību analīze, kā arī tīklu sociālās dinamikas kvantitatīvo datu analīze. Tā rezultātā ir tapis novatorisks pētījums, kas interpretē būtiskākās tendences sociālās dimensijas attīstībā digitālajos tīklos un no šīs perspektīvas skaidro tās izmaiņas mūsdienu sociālajā struktūrā, kas notiek sociāli tehniskās transformācijas ietekmē.

Darbu pilnā versijā paredzēts publicēt latviešu valodā, lai to varētu izmantot gan kā studiju materiālu (socioloģijas, komunikāciju, jauno mediju mākslas u.c. nozarēs studējošie), gan kā bāzes materiālu autores un citu sociologu turpmākajiem pētījumiem šajā jomā. Darbu paredzēts arī iztulkot un izdot angļu valodā, lai to varētu aprobēt arī starptautiskā kontekstā.

Promocijas darba aprobācija

Darbs tā dažādās tapšanas stadijās ir ticis aprobēts vairāk kā 10 zinātniskajās konferencēs un vairāk kā 25 publikācijās (žurnālos, rakstu krājumos, starptautiskos izdevumos u.c.), no tām 6 publikācijas ir iesniegtas un publicētas vietējos un starptautiskos zinātniski recenzētos izdevumos.

Balstoties uz šo darbu, ir tikušas izveidoti arī vairāki lekciju kursi Rīgas Stradiņa universitātē Komunikāciju programmā un Liepājas universitātē Jauno mediju mākslas programmā.

Zinātniskās publikācijas par promocijas darba tēmu citējamās avotos:

1. Smite, Rasa. The Rise of the Creative Network Communities – in Eastern and Western Europe // *European Societies*. Routledge (Taylor and Francis Group), 2010. *Raksts iesniegts 20.05.2010. Šobrīd ir recenzēšanas procesā. Apjoms: 34700 zīmes.*
2. Šmite, Rasa. Kultūra un kreatīvās kopienas tīklu sabiedrībā // Sabiedrība un kultūra: Haoss un harmonija (Nr. 13). – Liepāja: Liepājas universitāte, 2010. *Raksts iesniegts un apstiprināts publicēšanai 17.05.2010. Apjoms: 24800 zīmes.*
3. Šmite, Rasa. Lokālās kopienas digitālo tīklu globālajā telpā // RSU Zinātnisko rakstu krājums. – Rīga: RSU, 2010. *Raksts iesniegts un apstiprināts publicēšanai 31.05.2010. Apjoms: 37800 zīmes.*
4. Šmite, Rasa. Xchange tīkla mākslas kopiena akustiskajā kibertelpā // Personība mākslas procesos / Red. Ābele, K. – Rīga: LMA MVI/Neputns, 2010. *Raksts iesniegts un apstiprināts publicēšanai: 03.03.2009. Apjoms: 30700 zīmes.*
5. Šmite, Rasa. Renewable tīkla mākslinieku kopiena ilgtspējības meklējumos // Akustiskā telpa: Energija (Nr. 8). – Liepāja/Rīga: Liepājas universitāte/RIXC, 2011. *Raksts iesniegts un apstiprināts publicēšanai: 27.03.2010. Apjoms: 29200 zīmes.*
6. Šmite, Rasa, Linda Vēbere. Elektromagnētiskie mīti un fakti par Skrundas signālu (Sociālekoloģisks mākslinieku kopienu pētījums) // Akustiskā telpa: Spektropija (Nr. 7). – Liepāja/Rīga: Liepājas universitāte/RIXC, 2008. – 21.–50. lpp.

Publicētās tēzes un uzstāšanās starptautiskās zinātniskās konferencēs par promocijas darba tēmu:

7. Šmite, Rasa. Tīkla kultūra kā alternatīvs attīstības modelis tehnosociālās transformācijas kontekstā // *RSU 2009. gada zinātniskās konferences tēžu izdevums*. – Rīga: RSU, 2009. – 264. lpp.
8. Šmite, Rasa. Tīkla sabiedrības jaunās sociālās morfoloģijas // *RSU 2. starptautiskās zinātniskās konferences “Sabiedrība. Veselība. Labklājība” tēžu izdevums*. – RSU: Rīga, 2008.
9. Šmite, Rasa. Viņpus jauno mediju mākslas krīzes // *Starptautiskas zinātniskas konferences “Jaunie mediji un mākslas izglītība” tēžu izdevums*. – Liepāja: Liepājas Pedagoģijas akadēmija (Mākslas pētījumu laboratorija), 2007. 31.–33. lpp.
10. Šmite, Rasa. Elektromagnētiskie mīti un fakti par Skrundas signālu // *Starptautiskas zinātniskas konferences “Spiegošanas tehnoloģijas un māksla” tēžu izdevums*. – Liepāja: Liepājas Pedagoģijas akadēmija (Mākslas pētījumu laboratorija) / Rīga: RIXC, 2007. – 58.–61. lpp.

11. Šmite, Rasa. Sociālie fraktāļi – lokālo kopienu un globālās/Eiropas integrācijas savstarpējā refleksija // *RSU starptautiskās zinātniskās konferences "Atstumība un nedrošība – riski un risinājumi" tēžu izdevums*. – Rīga: RSU, 2006. – 29. lpp.
12. Šmite, Rasa. "Viļņu" māksla – jaunas tēlainības rašanās komunikāciju, zinātnes un tehnoloģiju krustpunktā // *Starptautiska zinātniska konference, veltīta Latvijas Mākslas akadēmijas 85 gadu jubilejai "Māksla. Vāra. Izglītība", Rīgā, 2006. gada 11. oktobrī, referātu tēzes*. – Rīga: LMA, 2006.
13. Šmite, Rasa, Raitis Šmits. Māksla un atjaunojamā enerģija (Kreatīvo kopienu pieceļa sabiedrības ilgtspējības jautājumu risināšanā) // *Starptautiskas zinātniskas konferences "Enerģija" tēžu izdevums*. – Liepāja/Rīga: Liepājas universitāte/RIXC, 2009. – 80.– 91. lpp.
14. Šmite, Rasa. Organizētie tīkli // *Starptautiska zinātniska semināra "Organizētie tīkli" tēžu izdevums*. – Liepāja/Rīga: Liepājas universitāte/RIXC, 2009.
15. Šmite, Rasa. Acoustic Space Laboratory // *Starptautisks "Mākslas un zinātnes seminārs" 2006. gada 20. oktobrī*. – Rīga: Rīgas Ekonomikas augstskola, 2006. [Tiešsaistē] <http://rixc.lv/reader/txt/txt.php?id=320&cl=en>

Par autori, īsa biogrāfija:

Rasa Šmite (dz. 1969, Rīgā) ir tīklu pētniece un kultūras socioloģe, jauno mediju māksliniece un digitālo kultūras projektu organizētāja.

Izglītība: No 2006. līdz 2009. gadam studējusi Rīgas Stradiņa universitātes Socioloģijas doktorantūrā, kur 2010. gadā pabeigusi un iesniegusi promocijas darbu par tēmu "Kreatīvo tīklu kopienas". Pirms tam Latvijas Mākslas akadēmijā iegūts mākslas maģistra grāds 2000. gadā (darba tēma "Jauno mediju kultūra") un bakaulāra grāds – 1993. gadā.

Zinātniskā darbība: No 2006. gada līdz 2010. gadam iesniegusi un publicējusi 6 rakstus starptautiski recenzētos izdevumos, 9 tēzes starptautisku konferenču tēžu izdevumos, un 13 rakstus citos izdevumos – grāmatās, žurnālos un presē. Kopš 2006. gada – piedalījies (un organizējis) vairāk kā 10 starptautiskās zinātniskās konferencēs Latvijā, Norvēģijā, Somijā. Starpdisciplinārā starptautiskā periodiskā izdevuma „Akustiskā telpa” izveidotāja un galvenā redaktore; kopš 2007. gada tiek izdots kā starptautisks recenzēts izdevums, ko izdod Liepājas universitātes Mākslas pētījumu laboratorija sadarbībā ar Jauno mediju kultūras centru RIXC.

Profesionālā darbība: Elektroniskās mākslas centra *E-Lab* dibinātāja (1996), Jauno mediju kultūras centra RIXC dibinātāja un direktore (2000), kopš 2006. gada – pētniece Liepājas universitātes Mākslas pētījumu laboratorijā; kopš 2010. gada – Liepājas universitātes Jauno mediju mākslas programmas maģistratūras programmas

vadītāja. Sagatavojusi un pasniegusi lekciju kursus Latvijas mākslas akadēmijas maģistratūrā (1998-2003), Rīgas Stradiņa universitātes Komunikāciju katedrā (kopš 2004), Liepājas universitātes Jauno mediju mākslas programmā (kopš 2008), kā arī citās augstskolās Latvijā, Igaunijā, Somijā, Nīderlandē, Zviedrijā. Kā jauno mediju kultūras eksperte darbojusies dažādās padomēs Latvijā un ārvalstīs.

Radošā darbība: Kopš 1996. gada darbojas interneta mākslas un tīkla kultūras pētniecības jomā: interneta radio Ozone (1997) un Xchange tīkla (kas saņēmis *PRIX Ars Electronica* balvu, festivālā Ars Electronica 1998) idejas autore; starptautiska mākslas un zinātnes simpozija “Akustiskās telpas laboratorija” viena no organizētājiem Irbenes Radioteleskopā (2001); tiešraides skaņu projekta un performances “Solārā raidstacija” (2006) autore sadarbībā ar RIXC, r a d i o u a l i a (Jaunzēlande), Clausthome un VIRAC; sociālekoloģiska mākslas pētījuma projekta “Spektra ekoloģija” viena no autorēm. Darbojusies kā kuratore starptautiskām mākslas un zinātnes izstādēm: “Viļņi” (Rīga 2006, Dortmunde 2008) kopā ar Raiti Šmitu un Armin Medosch (Austrija), “Spektropija” (Rīga 2008) un “Energija” (Rīga 2009) – kopā ar Raiti Šmitu; “Transbiotics” (Rīga 2010) – kopā ar Raiti Šmitu un Jens Hauser (Francija).

Sabiedriskā darbība: Rasa Šmite ir starptautiskā ikgadējā jauno mediju kultūras festivāla “Māksla+Komunikācijas” Rīgā (1996) viena no dibinātājām; kā arī vairāku starptautiski nozīmīgu sadarbības tīklu, vēstkopu un kreatīvo tīkla kopienu projektu (*Xchange* 1997, NICE 1999, Lokatīvo mediju tīkls 2003, Eiropas Kultūrkartēšana 2004, Mākslas un atjaunojamās enerģijas tīkls 2009, Organizētie tīkli 2009–2010 u.c.) iniciatore, dibinātāja, organizētāja un dalibniece. Kopš 1996. gada organizējusi un piedalījusies neskaitāmās starptautiskās jauno mediju tīklu konferencēs Latvijā, Eiropā, Kanādā, Austrālijā; izstādēs, simpozijos un festivālos Latvijā un Eiropā.

Literatūra:

Promocijas darbā izmantoti vairāk kā 90 literatūras avoti, 15 intervijas, 10 pašautsauces (uz rakstiem, tēzēm), tostarp zemāk minētā literatūra, uz kuru ir atsauces šajā kopsavilkumā:

Castells, Manuel. The Rise of the Network Society // Vol. 1: The Information Age. Economy, Society and Culture. – 2nd ed. – Blackwell Publishers, 2000. (1st ed. – 1996).

Davis, Erik. Acoustic Cyberspace // *ReadMe! ASCII Culture and the Revenge of Knowledge* / Ed. Nettime. – New York: Autonomedia, 1999. – Pp. 387–391.

- Kluitenberg, Eric. Informācijas laikmeta rītausmas novērtējums // *Art+Communication* / Ed. E-Lab – Rīga: E-LAB, 1996.
- Kluitenberg, Eric. The Sovereign experience of media // *NU: The Nordic Art Review*, 1999; 1 (No 1): 50–53.
- Kluitenberg, Eric. *Delusive Spaces: Essays on Culture, Media and Technology*. – Amsterdam: NAI Publisher, 2008.
- Lovink, Geert. *The Principles of Notworking: Concepts in Critical Internet Culture*. – Amsterdam: HvA Publicaties, 2005.
- Rheingold, Howard. *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. – Rev. ed. – The MIT Press, 2000. (1st ed. – 1993, published by Addison Wesley)
- Ritzer, George. *Sociological Theory*. – 8th ed. – New York: McGraw-Hill, 2008.
- Sassen, Saskia. Towards a sociology of information technology // *Current Sociology*, May 2002; 50 (No 3): 365–388.
- Tönnies, Ferdinand (ed. Jose Harris). *Community and Civil Society*. – Cambridge University Press, 2001.
- Vēbers, Makss. Reliģijas socioloģija. Socioloģijas pamatjēdzieni. – Rīga: FSI, 2004. – 269.–277. lpp.

Intervijas:

Šmite, Rasa. Intervijas ar kreatīvo tīklu kopienu dibinātājiem, dalībniekiem un ekspertiem // *Kreatīvo tīklu kopienas*. – Disertācija (pielikums). – Rīga: RSU, 2010 [nepublicēts]

Intervija ar Kasparu Vanagu, 22.02.2010. [transkriptēts audioieraksts]

Intervija ar Kristīni Briedi, 15.02.2010. [e-pasta sarakste]

Intervija ar Alisi Tīfentāli, 11.02.2010. [transkriptēts audioieraksts]

Intervija ar Jāni Garanču, 09.02.2010. [transkriptēts audioieraksts]

Intervija ar Normundu Kozlovu, 10.02.2010. [transkriptēts audioieraksts]

Intervija ar Gertu Lovinku, 02.02.2010. [e-pasta sarakste], publicēta arī internetā:

Email interview with Geert Lovink, by Rasa Smite. Rapid Response (rr:) on List Culture and Web 2.0 // *Net Critique* by Geert Lovink /

<http://networkcultures.org/wpmu/geert/2010/02/02/rapid-response-rr-on-list-culture-and-web-2-0/>

Pateicības:

Izsaku pateicību darba vadītājai asoc. prof. Ilvai Skultei par padomiem, diskusijām un ieteikumiem darba tapšanas laikā.

Pateicos Eiropas Sociālajam fondam par nozīmīgo finansiālo atbalstu šī darba tapšanā.

Pateicos Rīgas Stradiņa universitātei un asoc. prof. Andrim Vilkam par noderīgajām un labi organizētajām Socioloģijas doktorantūras studijām.

Pateicos RSU socioloģijas promocijas padomei un vadītājai asoc. prof. Ritmai Rungulei par palīdzību promocijas procesa organizēšanā.

Pateicos zinātniskajai redaktorei Intai Rozenvaldei par redakcionāliem ieteikumiem, pirmās versijas rediģšanu un padomiem terminoloģijas jautājumos.

Pateicos Jauno mediju kultūras centra RIXC komandai – Dainai Siliņai par nenovērtējamo palīdzību disertācijas latvisko tekstu rediģēšanā, Lindai Vēberei par palīdzību angļu tekstu tulkošanā un Mārtiņam Ratnikam par palīdzību kopsavilkuma maketēšanā.

Pateicos tīklu pētniekam Valdim Krebam par atļauju izmantot viņa veidoto Sociālo tīklu analīzes programmatūru, kā arī par tās apmācīšanu un vērtīgajiem padomiem tīkla kopienu kartēšanā.

Īpaši pateicos savai ģimenei – dēlam Laurim Dārim par pacietību, ka ļāva uzrakstīt, un meitai Annai Marijai, ka ļāva pabeigt šo disertāciju, kā arī vīram Raitim Šmitam, saviem un vīra vecākiem par sniegto atbalstu disertācijas tapšanas laikā.

Pateicos gan lokālā, gan starptautiskā sadarbības tīkla kolēģiem par diskusijām, respondentiem par atsaucību, Īrisai Celmai par padomiem un visiem tiem, kas nav šeit pieminēti, bet ir palīdzējuši!